R.22
7/7

R.24
C.8

Lit — 87
№ 258

DE PICTVRA PRAE

STANTISSIMA, ET NVNQVAM

satis laudata arte libri tres absolutissi

mi, Leonis Baptistæ de Albertis

viri in omni scientiarum ge

nere, & præcipue ma-

thematicarum di-

sciplinarum do-

ctissimi.

Iam primum in lucem editi.

LA UNIVERSIDAD SEVILLA BIBLIOTECA

BASILEAE

ANNO M. D. XL. MENSE

AVGVSTO.

LEONIS BAPTISTAE DE ALBERTIS, LIB. PRIMVS, RVDIMENTA.

DE PICTVRA his breuissimis commentarijs conscripturi, quò clarior nostra sit oratio, à Mathematicis ea primum, quæ ad rem pertinere uidebuntur accipiemus. Quibus quidẽ cognitis, quoad ingenium suppeditabit, picturam ab ipsis naturæ principijs exponemus. Sed in omni nostra oratione spectari illud uehementer peto, nõ me ut Mathematicum, sed ueluti pictorẽ huisce de rebus loqui. Illi enim solo in genio omni seiuncta materia, species & formas rerũ metiuntur. Nos uerò, quod sub aspectu rem esse positã uolumus, pinguiore ideirco, ut aiunt, Minerua scribendo utemur. Ac recte quidem esse nobiscum actum arbitramur, si quoquo pacto in hac planè difficili et à nemine, quod uiderim, alio tradita

literis materia, nos legentes pictores intellexerint. Peto igitur nostra non ut puro à Mathematico, sed uelut à pictore tanti scripta interpretentur.

Punctum. Itaq; principio nouisse oportet, Punctum esse signum, ut ita loquar, quod

Signum. minimè in partes queat diuidi. Signum hoc loco appello, quicquid in superficie ita insit, ut possit oculo conspici: quæ uerò intuitum non recipiunt, ea nemo ad pictorẽ nihil pertinere negat. Nam ea solum imitari studet pictor, quæ sub luce uideantur. Puncta quidem, si continenter in ordine iungantur, lineã extendent. Eritq; apud nos linea signum, cuius longitudo sanè in partes diuidi possit: Sed erit usq; adeõ latitudine tenuissima, ut nus-

Linea. quàm findi queat. Linearum alia recta, alia flexa. Recta linea est signum à puncto ad punctum directe in longum protensum. Flexa est quæ à puncto ad punctum non recto gressu, sed facto sinu fluxerit. Lineę plures quasi fila in tela, si adacta cohæreant, superficiem

ficiem ducēt. Eſt nanq; ſuperficies extrema corporis pars, quæ non profunditate aliqua, ſed latitudine tantum longitudineq;, atq; perinde ſuis qualitatibus cognoſcatur. Qualitatum aliæ ſta ſuperficiei inhærent, ut niſi prorſus alterata ſuperficie minime ſe moueri, aut ſeiungi queant. *Superficies.* *Qualitates.*

Aliàs uerò qualitates huiuſmodi ſunt, ut eadē facie ſuperficiei manente, ſta ſub aſpectu tamen taceant, ut ſuperficies uiſentibus alterata eſſe uidea tur. Perpetuæ autem ſuperficierum qualitates geminæ ſunt. Vna quidem quæ per extremum illum ambitum, quo ſuperficies claudtur, noteſcat, quem quidem ambitum nonnulli oriZontem nuncupant. Nos ſi liceat, latino uocabulo ſimilitudine quadam appellemus oram: aut, dum ita libeat, fimbriam. Eritq; & ipſa fimbria aut unica linea, aut pluribus lineis perfinita. Vnica, ut circulari, pluribus aut altera flexa, altera recta, aut etiam quæ pluribus rectis flexisue *Orizon.* *Ora.* *Fimbria.*

lineis ambiatur. Circularis quidem linea est. Ipsa ora quæ totam circuli
Circulus. aream complectitur & continet. Circulus verò est forma superficiei, quæ linea, veluti corona, obambit. Quod si in medio aderit punctum, omnes radij ab hoc ipso puncto directè ad coronam ducti, longitudine inter se æquales sunt. Idem verò punctum, centrum circuli dicitur. Linea recta, quæ
Linea recta. bis coronæ circuli secuerit, perq; centrum rectabit, diameter circuli, apud Mathematicos uocatur. Nos hanc ipsam nominemus centricam, sitq; hoc,
Centrica. apud nos, loco ab ipsis Mathematicis persuasum, quod aiunt, Limbum secantem lineam nullam æquos angulos à corona circuli signare, nisi quæ recta ipsum centrum attingat. Sed ad superficies redeamus. Ex his enim quæ recensui facilè intelligi potest, ut tractu fimbriæ immutato, ipsa superficies & faciem & nomen quoq; pristinum perdat, atq; quæ triangulus fortasse dicebatur, nunc tetrangulus,

aut

aut plurſum deinceps angulorſſ numcupabitur. Dicetur quidem fimbria mutata, ſi linea aut anguli non modo plures, ſed obtuſiores, longioresue, uel acutiores, breuioresue, quoquo pacto fiant. Is locus admonet, ut de angulis non nihil recenſeamus. Eſt enim angulus extremitas ſuperficiei à duabus lineis ſe inuicem ſecantibus confectus. Angulorum tria ſunt genera: rectum, obtuſum atq; acutum. Angulus rectus unus eſt ex quatuor angulis, qui à duabus rectis lineis ſeſe mutuo ſecantibus, ita conſcribitur, ut cuiuis reliquorum trium ſit æqualis, hinc eſt, quod aiunt omnes recti anguli inter ſe ſunt æquales. Obtuſus angulus eſt, qui recto maior eſt. Acutus is eſt, qui recto minor eſt. Iterum ad ſuperficiem redeamus. Docuimus quo pacto una per fimbriam qualitas ſuperficiei inhæreat. Sequitur, ut altera ſuperficierum qualitas referatur, quæ eſt, ut ita loquar, tanquàm cutis per totum ſuperficiei dorſum, diſtenta.

Angulus.

Angulorũ tria genera.

distenta. Ea in tres diuisa est. Nam alia uniformis & plana: alia tuberosa, & sphærica: alia incurua, & concaua dicitur. Quarto loco his addendæ sunt superficies, quæ ex prædictis compositæ sunt. De his postea, nunc de primis. Plana superficies ea est, quam in quauis parte sui recta superducta regula æquè cõtingat, huic persimilis erit superficies purissimę et quiescentis aquæ. Sphærica superficies dorsum sphęrę imitatur. Sphærã diffiniunt corpus rotundũ, in omnes partes uolubile, cuius in medio punctum inest, à quo extremæ omnes illius corporis partes, æquè distant. Concaua superficies ea est, quę interitus extremũ sub ultima, ut sic dixerim, cute sphæræ subiacet, uti sunt in cœlis ouorũ intimæ superficies. Cõposita uerò superficies ea est, quæ una dimensione planitẽ, altera aut concauã, aut sphæricã superficiem imitetur, quales sunt interiores fistularũ, & exteriores columnarũ pyramidumue superficies. Itaq;

Sphæra.

Concaua.

Composita

& am

& ambitu & dorso inhęrẽtes qualitates, cognomẽta superficiebus, ut diximus, impoſuerũt. At uerò qualitates quæ non alterata ſuperficie, nõ tamen ſemper eundẽ aſpectũ de ſe exhibent, duæ item ſunt. Nam aut loco aut luminibus mutatis, uariatæ, intuẽtibus uidentur. De loco prius dicendũ, poſtea de luminibus. Ac perſcrutandũ quidem eſt, quonam pacto mutato loco, ipſæ ſuperficiei inhęrentes qualitates, immutatę eſſe uideantur. Equidẽ hęc ad uim oculorum ſpectant. Nam interuallo ſitũ ue mutato aut minores aut maiores, aut omnino nõ eiuſdem, quàm hactenus fuerant, fimbriæ, aut item colore auctæ uel fraudatæ ſuperficies appareant neceſſe eſt. Quas res omnes intuitu metimur. Id quidem, qua ratione fiat, perſcrutemur. Exordiamurq; à Philoſophorum ſentẽtia, qui metiri ſuperficies affirmant radijs quibuſdam quaſi uiſendi miniſtris, qs idcirco uiſiuos nuncupant, quod per eos rerũ ſimulachra ſenſui imprimãtur.

tur. Nam ipſi ĩdem radĳ inter oculũ atq; uiſam ſuperficiem, intenti ſuapte ui, ac mira quadam ſubtilitate pernicissimè congrediũt. Aëra, corporaq; huiuſmodi rara & luce peruia penetrantes, quoad aliquod denſum & non penitus opacum offendant, quo in loco cuſpide ferientes, cuſtigio hæreant. Verũ non minima ſunt, apud priſcos diſceptatio, à ſuperficie, an ab oculo ipſi radĳ erumpant. Quæ diſceptatio ſanè difficilis, atq; apud nos admodũ inutilis prætereatur. Ac imaginari quidem deceat radios quaſi fila quædam prorſus tenuiſſima, uno capite quaſi in manipulum rectiſſimè colligata. Vna ſimul per oculum interius ubi ſenſus uiſus conſideat, recipi: quo in loco non ſecus atq; truncus radiorum adſtent, à quo quidem exeuntes in longum laſſati radĳ, ueluti rectiſſima uirgulata, ad oppoſitam ſuperficiem effluant. Sed hos inter radios nonnulla differentia eſt, quam tenuiſſe perneceſſariũ arbitror. Differunt quidẽ

Radiorum differentia.

quidē uiribus & officio. Nam alij fim
brias ſuperficierū contingentes, totas
quantitates ſuperficiei metiūtur. Hos
autē quòd quidem ultimas partes li-
brando uolitent, extremos radios ap-
pellemus. Alij quidem radij ab omni Radij ex-
dorſo ſuperficiei, ſeu recepti, ſeu fluen- tremi.
tes intra eam pyramidē, de qua paulò
poſt, ſuo loco dicemus, ſuū quoq; of-
ficium peragunt. Nam coloribus &
ſuminibus imbuuntur iſdem, quibus
ipſa ſupficies refulgeat. Hos ergo me Radij me-
dios radios nuncupemus. Eſt quoq; dij.
ex radijs quidā, qui ſimilitudine qua-
dam centricæ, de qua diximus, lineæ,
dicatur centricus, quòd in ſupficie ita
perſtet, ut circà ſe æquales utrinq; an- Species tres
gulo reddat. Itaq; tres radiorū ſpecies radiorum.
reptę ſunt extremorū, mediorū et cen
trici. Perſcrutemur igit̄ quid quiq; ra
dij ad uiſendū conferant: ac primò de
extremis, poſtea de medijs, tū de cen-
trico dicendū erit. Radijs quidem ex-
tremis, quātitates metiūtur. Eſt enim Quantitas
quātitas ſpacium inter duo diſiuncta quid.

pun-

puncta fimbriæ, transiens per superficiem, quod oculus, quasi circino, quodam instrumento, his extremis radijs metitur. Suntq; tot in superficie quantitates, quot sunt disiuncta in fimbria sese cõrespicientia puncta. Nam proceritatem quæ inter supremũ & infimum, seu latitudinẽ quæ inter dextrũ & sinistrũ, seu crassitudinẽ quæ inter propinquius & remotius, seu cæteras quasuis dimẽsiones aspectu recognoscimus, his tantũ radijs extremis utimur. Ex quo illud dici solitum est: uisum per triangulũ fieri, cuius basis, ut ita quantitas, cuiusue latera sunt ijdem ipsi radij, qui à punctis quantitatis ad oculum protenduntur. At illud quidem certissimũ est, nisi per hũc ipsum triangulũ, quantitatẽ nullam uideri. Latera ergo trianguli uisui, patent. Anguli quidem in hoc ipso triangulo duo sunt, alterutra illa quantitatis capita. Tertius uerò atq; primarius angulus est, is qui basi oppositus, intra oculũ consistit. Neq; hoc loco di-

sputandũ

ſputandũ eſt, utrum in ipſa iunctura interioris nerui uiſus, ut aiunt, quieſcat, an in ea ſuperficie oculi, quaſi in ſpeculo animato imagines figurẽtur Sed ne omnia quidem oculorũ ad uidendum, hoc loco, munera referenda ſunt: ſatis enim erit his commentarijs ſuccinctè, quæ ad rem perneceſſaria ſint demõſtraſſe. Cum igitur in oculo primarius conſiſtat angulus uiſiuus, regula deducta eſt hæc: quò uidelicet acutior ſit in oculo angulus, eò quantitatem breuiorem apparere, ex quo planè diſcitur cur ſit quod multo in teruallo, quantitas ad punctum uſq; extenuata eſſe uideatur. Verum hæc cum ita ſint, fit tamen nonnullis in ſuperficiebus, ut quò illi propinquior ſit uiſentis oculus, eò minorem, quò remotior, eò longè plurimam illius ſuperficiei partem uideat, quod ipſum in ſphærica ſuperficie ita eſſe diſcitur. Quantitates ergo pro interuallo maiores, ac minores intuentibus nõnunquam uidentur, Cuius rei qui probè ratio-

rationem tenuerit, minime dubitabis medios radios aliquando fieri extremos, extremoſq; interuallo mutato item fieri medios. Atq; idcirco intelliget ubi medij radij ſint facti extremi, ilico quantitatem breuiorem apparere. Contraq; cum extremi radij intra fimbriam recipiantur, quò magis illi quidem à fimbria diſtent, eò maiorem quantitatē uideri. Hic igitur ſolitus ſum apud familiares regulam exponere, quò plures radiorū uidendo occupentur, eò quantitatē proſpectam grandiorē exiſtimari: quò autem pauciores, eò minorem. Cæterum hi radij extremi dentatim uniuerſam fimbriā ſuperficiei comprehendentes, ipſam totam ſuperficiem, quaſi cauea, circūducunt. Vnde illud aiunt, uiſum, per pyramidem radioſam fieri. Dicendū

Pyramis. eſt idcirco pyramis quid ſit. Pyramis eſt figura corporis oblongi, ab cuius baſi omnes lineæ rectæ ſurſum protractæ, ad unicam cuſpidem conter-

Baſis. minent. Baſis, pyramidis uiſa ſuperficies

ficies est. Latera pyramidis, radij ipsi uisui, quos extremos nuncupari diximus. Cuspis pyramidis illic intra oculum consistet, ubi in unum anguli quantitatũ conueniunt. Hactenus de extrinsecis radijs, ex quibus pyramis cõcipitur, qua omni ratione constat, multũ interesse quæ interualla, inter superficiẽ, atq; oculum interiacent.

Sequitur ut de medijs radijs dicendum sit. Radij medij sunt ea multitudo radiorum, quæ ab radijs extremis, septa intra pyramidem continetur. Atq; ij quidem radij id agunt, quod aiunt, Cameleonta animal, & huiusmodi feras metu cõterritas, solere propinquarum rerũ colores suscipere, ne à uenatoribus facilè reperiantur. Hoc ipsum medij radij exequuntur. Nam à cõtactu superficiei, usq; ad cuspidem pyramidis, toto tractu ita colorũ & lumĩnũ, reperta uarietate inficiũtur, ut quouis loco rumperẽtur, eodem loco ipsum inhaustũ lumen, atq; eundem colorem exprimerent. Ac de his medijs

Radij medij.

dijs radijs re primū ipsa cognitum est, eos multo interuallo deficere, aciemq; hebetiorem agere: demū id cur ita fit, ratio reperta est. Nam cum ijdem cæteriq; omnes radij uisiui luminibus et coloribus imbuti, atq; graues aërem peruadant, sitq; aër ipse nōnulla crassitudine suffusus, fit ut multa pars oneris, dum aërem percurrunt, fessos radios dejciat. Idcirco rectè aiunt, quò maior distantia sit, eò superficiē subobscuriorem & magis fuscam uideri. Restat ut de centrico radio dicamus.

Centricus radius.

Centricum radium dicimus, eum qui solus ita quantitatem ferīat, ut pares utrinq; anguli, angulis sibi cohærentibus respondeant. Equidem & quod ad hunc centricum radium attinet, uerissimū est hunc esse omniū radiorum acerrimū & uiuacissimū. Neq; negandum est, quantitatē nunquàm uideri maiorem, quàm cum centricus in eam radius insiterit. Possent plura de centrici radij ui & officio referri. Tantū hoc non prætermittatur, hunc unicū radium,

radium, quasi unita quadam congressione, à cæteris radijs constipatũ foueri, ut merito dux radiorum planè ac princeps dici debeat. Reliqua uerò quæ ad ostentandũ ingenium pertinuissent magis quàm ad ea, de quibus dicere instituimus præteream. Multa etiã de radijs suis locis accõmodatius dicentur. Hoc autem loco sit, quantũ cõmentariorũ breuitas postulat, satis ea retulisse, ex quibus dubitet nemo hoc ita esse, quod quidem satis demonstratum puto, intervallo scilicet centricíq; radij positione mutatis, sílico superficiem alteratã uideri. Nam ea quidem ut minor, aut maior, aut denique pro linearũ & angulorũ inter se conuenientia immutata apparebit. Centrici ergo positio, distantiaq; ad certitudinem uisus plurimũ conferũt. Est quoq; tertium aliquid, ex quo superficies difformes & uariæ intuentibus exhibeantur. Id quidem est luminum receptio. Nam uidere licet in sphæricã atq; concaua superficie, si unicum

Centrici positio.

tantum affit lumen, una parte subobscuram, alia clariorem esse superficiē, ac eodem interuallo, centricaq; positione pristina manente, modo ea ipsa superficies diuerso quàm prius lumine subiaceat, uidebis fuscas illic esse partes, eas quæ sub diuerso antea lumine sitæ clarebāt, atq; esse easdem claras, quæ prius obumbratæ erant. Idem etiam si plura circūstent lumina, pro luminū numero & uiribus uariè suis locis maculæ, candoris & obscuritatis micabunt. Hæc res experimento ipso comprobatur. Sed hic locus admonet, ut de luminibus & coloribus aliqua referamus. Colores à luminibus uariari palàm est, siquidem omnis color non eodem conspectu est in umbra, ac sub radijs lumini positus. Nam umbra fuscum colorem, lumen uerò clarum & apertum exhibet. Dicunt philosophi: posse uideri nil quod ipsum non sit lumine colorēq; uestitum, maxima idcirco inter colores & lumina cognatio est ad uisum agendum,

Colores à luminibus uariari.

dum, quæ quanta sit hinc intelligitur, quod lumine pereunte, colores ipsi quoq; obscurescendo sensim pereunt. Redeunteq; luce una & ipsi cum uoribus luminū colores cōspectui restaurantur. Quæres cum ita sit, uidendum est ergo de coloribus primo: deinde inuestigabimus colores, quemadmodum sub luminibus uarientur. Missam faciamus illam philosophorum disceptationem, qua primi ortus colorum inuestigantur. Nam quid iuuat pictorem nouisse quonam pacto exrari & densi, aut ex calidi, & succi frigidi, humidiq; permistionibus color extet? Neq; tamen eos philosophantes aspernor, qui de coloribus ita disputant, ut species colorum esse numero septem statuant, album atque nigrum, duo colorum extrema. Vnum quidem inter medium, Tum inter quodque extremum, atque ipsum medium binos, quod alter plus altero de extremo sapiat, quasi de

limite ambigentes collocant. Pictorẽ sanè nouisse sat est, qui sint colores, & quibus in pictura modis ijsdem utendũ sit. Nolim à peritioribus redargui, qui dum philosophos sectantur, duos tantũ esse in rerũ natura integros colores asserunt, album & nigrum, cæteros autẽ omnes ex duorũ permistione istorũ oriri. Ego quidem, ut pictor, de coloribus ita sentio, permistionibus colorũ alios oriri colores penè infinitos. Sed esse apud pictores colorũ uera genera, pro numero elementorũ, quatuor, ex quibus plurimæ species educantur. Nanq; est igneus, ut ita loquar, color, quem rubeum uocant. Tũ & aeris qui cœlestis, seu cæsius dicitur, aquæ color uiridis. Terra uerò cinereũ colorem habet. Cæteros omnes colores ueluti diaspri & porphirij lapidis ex pmixtione factos uidemus.

Colorum genera. Genera ergo colorũ quatuor, quorũ sunt pro albi & nigri admixtione species admodũ innumerabiles Nam uidemus frondes uirẽtes gradibus desererẽ

rore uiriditatē, quoad albescat. Id ipsum uidemus in ipso aëre, ut circa orizontem plerumq; albente uapore suffusus, sensim ad propriū colorem redeat. Tum & in rosis hoc uidemus, ut aliæ plenā & incensam purpurā, aliæ genas uirgineas, aliæ candidum ebur imitentur. Terræ quoq; color, albi & nigri admixtione, suas species habet. Non igitur albi permixtio genus colorū immutat, sed species ipsas creat, cui quidem persimilem usum niger color habet. Nam nigri admixtiōe multæ colorū species oriuntur, quod quidem pulchrè ex umbra qua ipse color patebat, alteratur. Siquidem crescēte umbra coloris, claritas & albedo deficit. Lumine uerò insurgente, clarescit et fit candidior. Ergo pictori satis persuaderi potest album & nigrum minimè esse ueros, sed colorū, ut ita dixerim, alteratores. Siquidē nihil inuenit pictor quo ultimū luminis candorem referat, præter album, solumq; nigrū, quo ultimas tenebras demonstrent.

Adde his, quod album aut nigrum nusquàm inuentes, quod ipsum non sub aliquo genere colorum sit.

Luminis vis. Sequitur de ui luminum. Luminia alia siderum, ut solis & lunæ, & luciferæ stellæ, alia lampadū & ignis. At inter hæc magna differētia est. Nam lumina siderum admodum parēs corporibus umbras referunt. Ignis uerò maiores quàm ipsa corpora sunt. Atqui fit umbra, cum radij luminū intercipiuntur. Radij intercepti, aut ab eo flectuntur, aut in seipsos reciprocantur. Flectuntur uel ut cum à superficie aquæ radij solis in lacunaria exiliunt, sitq; omnis radiorū flexio angulis inter se, ut probant Mathematici, æqualibus. Sed hæc ad altam partem picturæ attinēt. Radij flexi eo colore nonnulla ex parte imbuuntur, quem in ea à qua flectuntur superficie inuenerint. Hoc ita uidemus fieri, cum facies perambulantium in pratis, subui rides apparent. Dixi ergo de superficiebus; dixi de radijs; dixi quo pacto

Radij intercepti.

Radij flexi.

usendo

uisendo ex triangulis coædificetur pyramis. Probauimus quàm maximè interfit interuallum centricique radij positionem ac luminũ receptionem certam esse. Verũ cum uno aspectu, non unam modo, sed plurimas quoque superficies intueamur. Postea quàm de singulis superficiebus, non omnino ieiunè conscripsimus. Nunc inuestigandũ est, quemadmodũ coniunctæ sese superficies efferant. Singulæ quidem superficies, ut docuimus, propria pyramide suis coloribus et luminibus refertæ gaudent: quod cum ex superficiebus, corpora integantur, totæ corporum prospectæ quantitates, superficiesue unicam pyramidem referũt: tot minutis pyramidibus grauidam, quot eò prospectu superficies radijs comprehendantur. Hæc cum ita sint, dicet tamen quispiam quid tanta indagatio pictori ad pigendum afferret emolumenti? Nempe ut intelligat se futurum artificem planè optimum, ubi optimè superficierũ discrimina & propor-

proportiones notârit, quod paucissimi admodum nouerũt. Nam si rogentur quid in ea, quam ungunt, superficie conentur assequi, omnia rectius possunt quàm quid ita studeãt respondere. Quare obsecro nos audeant studiosi pictores. Quæ enim didicisse iuuabit, ea à quouis præceptore discere nunq; fuit turpe. Ac discant quidem dum lineis circumeunt superficiem, dumq; descriptos locos implent coloribus, nihil magis quæri, quàm ut in hac una superficie plures superficierũ formæ repreſentẽtur. Non secus ac si superficies hæc, quam coloribus operiunt, esset admodum uitrea & perlucida huiusmodi, ut per eam tota pyramis uisiua, ueris uisendis corporibus pmearet, certo interuallo, certaq; centrici radij & luminis positione, eminus in aere suis locis constitutis, quod ipsum ita esse demonstrant pictores, dum sese ab eo quod pingunt amouẽt longiusq; consistunt, natura duce huius ipsius cuspidem pyramidis quæritantes,

tantes. Vnde omnia rectius concerni commenturiq; intelligunt. Sed cũ hæc sit unica seu tabulę, seu parietis superficies, in quam pictor plures & uarias una pyramide, comprehensas superficies pyramidesq; studet effingere, necesse erit aliquo loco sui pyramidẽ hanc uisiuam, perscindi, ut illic quales fimbrias & colores intercisio dederit, tales pictor lineis & pingendo exprimat. Quæ res cum ita sit, pictam superficiẽ intuentes intercisionẽ quandam pyramidis undent. Erit ergo pictura intersectio pyramidis uisiuę secundum datum interuallum, posito centro, statutisq; luminibus, in datam superficiẽ, lineis & coloribus arte, representata. Iam uerò quoniam picturã diximus esse intersectionem pyramidis, omnia idcirco perscrutanda sunt, ex quibus nobis intercisionis partes omnes sint notissimæ. Nobis ergo nouissimus sermo habendus est de superficiebus, à quibus pyramides picturã intercidendas manare demõ-

ſtratum eſt. Superficierum aliæ proſtratæ ſacent, ut pauimenta ædificiorum, & certæ ſuperficies æquè à pauimento diſtantes. Aliæ in latus incumbunt, uti ſunt parietes & cęteræ ſuperficies parietibus collineares. Inter ſe autem æquè diſtare ſuperficies dicuntur, cum inter media inter eas diſtantia, omni loco ſui eadē eſt. Collineares ſuperficies illæ ſunt, quas eadē continuata recta linea omni parte ſui, æque contingit, uti ſunt ſuperficies quadratarum columnarum, quæ rectum in ordinem ad porticū adſtant. Hæc illis quæ ſupra de ſuperficiebus diximus addende ſunt. His uerò quæ de radijs cū extrinſecis tum intrinſecis & centrico, atq; his quæ ſuprà de pyramide niſiua recenſuimus, addenda eſt illa Mathematicorū ſententia, ex qua illud probatur: quod ſi linea recta duo alicuius trianguli latera interſecet, ſitq; hæc ipſa ſecans & nouiſſimè triangulū condēs, linea alteræ lineę prioris trianguli, ęque diſtās, erit

tunc quidē is maior triangulus huic minori lateribus ꝓportionalis. Hæc Mathematici. At nos quò clarior plectoribus sit nostra oratio latius paulò rem explicabimus. Intelligendum est quid apud nos sit hoc loco ꝓportionale. Dicimus proporttionales esse trian gulos, quorū latera & anguli inter se eandē admodū rationē seruant: quod si alterum trianguli latus sit in longitudine bis ꝛ̄ basis atq; semis & alterū tot, omnes huiusmodi trianguli, seu sint illi quidē maiores hoc seu minores, modo eandē laterum ad basim, ut ita loquar, cōuentiā habeant, erūt inter se ꝓportionales. Nam quę ratio partis ad partē fuit extra in maiori triangulo, eadē in minori extabit ergo trianguli, q̄ ita se habeāt omnis apud nos, inter se ꝓportionales dicent̄, hoc quoq; ut aptius intelligat̄, similitudine quadā utemur. Est quidē homo pusillus, homini maximo proportionalis ad cubitū, ubi eadē fuerit ꝓportio palmi, & pedis ad reliquas corporis sui partes, in hoc, puta Euādro, q̄ fuit

Triangula proportionales.

in illo, puta Hercule, quem Gellius supra alios homines procerum & magnum fuisse coniectatur. Neq; eum etiam fuit alta in membris Herculis proportio, quàm fuerit in Anthei gigantis corpore. Vt enim utriusq; manus ad cubitũ, & cubitu ad proprium caput, & cæterorum membrorum symetria pari inter se dimensione congruebant, ita hoc ipsum in nostris triangulis eueniet, ut sit aliqua inter triangulos commensuratio, per quam minor, cum maiori, cæteris in rebus, præterquàm in magnitudine, conueniat. Hęc autem si faris intelliguntur statuamus Mathematicorum sententia, quantum ad rem nostram conducit: Omnem intercisionem alicuius trianguli, æque distantem à basi, triangulum constituere. Illi suo maiori triangulo, ut illi loquuntur, similem, uti uerò nos proportionalẽ. Et enim quæ inter se proportionalia sunt, in his omnes partes respondent. In quibus uerò diuersę & non congruentes

partes

partes adsunt, hæ minimè proportionales sunt. Partes trianguli uisui sunt præter lineas, etiam ipsi radij, qui quidem erunt in proportionalibus pictura quantitatibus spectandis numero: ueris, pares: in nõ proportionalibus uerò illis, erunt non pares. Nam alterarum istarum non proportionalium quantitas, aut plures occupabit radios, aut pauciores. Nosti ergo quemadmodũ minor triangulus aliquis, maiori proportionalis dicatur. Et meministi ex triangulis pyramidem uisuam constitui. Ergo omnis noster sermo de triangulis habitus, ad pyramidẽ, traducatur. Ac persuasum quidem apud nos sit, nullas quantitates uisæ superficiei, quæ æque ab intercisione distent, in pictura alterationẽ aliquam facere. Nam sunt illæ quidem æquè distantes quantitates, in omni æque distanti intercisione suis correspondentibus proportionales, quæ res cũ ita sit, sequitur illud, quod non alteratis quantitatibus, ex quibus area com- Trianguli partes.

pletur

plenur, quibuſue fimbria cõmetitur, nulla fimbriæ alteratio in pictura ſuccedit, atq; illud manifeſtũ eſt omnem pyramidis utſiuę interciſionem, a uiſa ſuperficie æque diſtantem, illi perſpectæ ſuperficiei eſſe cõproportionalẽ. Diximus de ſuperficiebus interciſioni proportionalibus, hoc eſt, ſuperficiei pictę æque diſtantibus. Verũ cum plurimæ pingendæ ſuperficies non æque diſtantes aſſint, de his nobis inueſtigatio diligens habenda eſt, quo omnis ratio interciſionis explicetur. Et enim longum eſſet, per difficilemq; atq; obſcuriſsimũ, in his triangulorũ, pyramidiſq; interciſionibus omnia ex Mathematicorũ regula proſequi. Idcirco noſtro more, ut pictores, dicendo, pcedamus. Referamus breuiſſime aliqua de quãtitatibus nõ æque diſtantibus, qbus pceptis facilis erit, omnis nõ æque diſtantis ſuperficiei, cognitio. Quantitatũ ergo nõ æque diſtantium aliæ radijs utſiuis collinearẽt, aliæ radijs aliquibus utſiuis æque diſtantes

stantes sunt. Quantitates radijs collineares, quoniã triangulũ nõ efficiant radiorũq; numerũ nõ occupent, locũ idcirco nullũ intercisione adipiscunt. At in quãtitatibus radijs uisiuis æque distantibus, quanto, q maior est angulus ad basim trianguli, erit obtusior, tanto ea quantitas minus radiorũ excipiet, atq; idcirco intercisione minus obtunebit spacij. Superficiem quãtitatibus cõtegi diximus, at cum in superficiebus non raro eueniat, ut in ea sit quantitas aliqua æque ab intercisione distans: cæteræ uerò eiusdẽ superficiei quantitates, nõ æque distent, eam ob rem fit, ut quæ in superficie adsunt æque distantes quantitates, hæ solæ, in pictura, nullã alterationẽ faciant. Quę uerò quãtitates nõ æque distant, hę quanto angulum, qui in triangulo sit ad basim maior, obtusiorem habebunt, tanto plus alterationis accipient. Deniq; his omnibus addenda illa philosophorum opinio est, qua affirmant: si cœlũ, sidera, maria, montes, animan

animãtia q̃ ipsa, atq; deinceps corpo/ra omnia dimidio quàm sint minora, superis ita uolentibus, redderẽtur: fo/re ut nobis quæq; uideantur nulla ex parte, ac mũc sint diminuta apparent. Nam magnum, paruum, longũ, bre/ue, altum, infimum, arctum, latũ, ob/scurum, tenebrosum & huiusmodi o/mnia, quæ cum possint rebus adesse, & non esse, ea philosophi accidentia nuncuparunt: huiusmodi sunt, ut o/mnis earum plena cognitio fiat com/paratione. Aeneam, inquit, Virgi/lius, totis humeris supra homines ex/tare. Atis, si Polyphemo cõparetur Pigmæus uidebitur. Eurialum pul/cherrimum fuisse tradunt, qui, si Ga/nimedi à deo rapto comparetur, for/tassis deformis uideatur. Apud His/panos pleræq; uirgines candidæ pu/tantur, quæ apud Germanos fuscę & atri coloris haberentur. Ebur argen/teumq; colore alba sunt, quæ, si cigno, aut niueis linteis cõparentur, subpal/lentia uideantur. Hac ratione in pi/ctura

cruta terſiſſimè & fulgentiſſimè quidem ſuperficies apparent, cum illic alibi ad nigrum eadem, quæ eſt in rebus ipſis, luminati ad umbroſum proportio ſit. Itaq; comparationibus hæc omnia diſcuntur. Ineſt enim in comparandis rebus uis, ut quid plus, quid minus, quidue æquale adſit, intelligamus. Ex quo magnum eſſe dicimus, quod ſit hoc paruo maius: maximũ, quod ſit hoc magno maius: lucidum, quod ſit obſcuro clarius: lucidiſſimũ, quod ſit hoc claro lucidius. Fit quidẽ comparatio ad res in primis notiſſimas. Sed cum ſit homo, rerum omnium, homini notiſſimus, fortaſſis Protagoras hominem, inquiens, modum & menſuram rerum omniũ eſſe; hoc ipſum intelligebat, rerum omniũ accidentia, hominis accidentibus rectè cõparari, atq; cognoſci. Hæc eò ſpectãt ut intelligamus in pictura quantulacunq; pinxeris corpora, ea pro illic picti hominis cõmenſuratione grandia, aut puſilla uideri, hanc ſanè uim

comparationis pulcherrimæ, omnium antiquorum prospexisse Thimantes mihi uideri solet, qui pictor, ut aiunt, Cicłopem dormientem, parua in tabella pingens, fecit iuxta satyros pollicem dormientis amplectentes, ut ea satyrorum commensuratione dormiens, multo maximus uideretur. Hactenus à nobis fermè omnia dicta sunt, quæ ad uisendi uim, quęue ad intercisionem cognoscendam spectant. Sed quia non modo quid sit, atq; ex quibus constet intercisio: uerumetiam quemadmodũ eadem fiat, ad rem pertinet, dicendum est, de hac intercisione quanam arte pingendo ea exprimatur. De hac igitur, cæteris omissis, referam quid ipse dum pingo efficiam. Principio in superficie pingenda, quàm amplum libeat quadrangulum rectorum angulorũ inscribo, quod quidem mihi pro aperta fenestra est, ex qua historia contueatur, illicq; quàm magnos uelim esse in pictura homines, determino: huiusq;

iuxtq; ipsius hominis longitudinem, in tres partes diuido: quæ quidē mihi partes sunt proportionales, cum ea mensura quam uulgus brachiū nuncupat. Nam ea trium brachiorum, ut ex symetria membrorum hominis patet, admodum communis humani corporis longitudo est. Ista ergo mensura iacentem infimam descripti quadranguli lineam, in quot illa istiusmodi recipiat partes, diuido: ac mihi quidem hæc ipsa iacens quadranguli linea, est proximiori transuersæ & æque distanti, in pauimento, uisæ quantitati proportionalis. Post hæc unicum punctum, quo sit uisum, loco intra quadrangulum constituo, qui mihi punctus cum locum occupet, ipsum ad quem radius centricus applicet, idcirco centricus punctus dicatur. Condecens huius centrici puncti positio est, non altius à iacenti linea, quàm sit illius pingendi hominis longitudo. Nam hoc pacto æquali in solo, & spectantes, & pictæ res adesse uidentur

Centricus punctus.

uidentur. Posito puncto centrico, protraho lineas rectas à puncto ipso centrico ad singulas lineæ iacentis diuisiones, quæ quidem mihi lineæ demonstrant, quemadmodum penè usq; ad infinitam distantiam quantitates transuersæ succeſſurus interuallo sub aspectu coarctantur. Hic essent nonnulli, qui unam ab diuisa æque distantem lineam intra quadrangulum ducerent, spaciumq; quod inter utrasq; lineas adsit, in tres partes diuiderent. Tum huic secundæ æque distanti lineæ, aliam item æquè distantem, hac lege adderent, ut spacium, quod inter primam diuisam, & secundam æque distantem lineam est, in tres partes diuisum: una parte sui excedat spacium id quod sit inter secundam & tertiam lineam, ac deinceps reliquas lineas adderent, ut semper sequens inter lineas esset spacium id antecedens subsesquialterum, ut uerbo Mathematicorum loquar. Itaque sic illi quidem facerent, quos & si optimam quandam

dam pingendi uiam ſequi affirment, eoſdem tamen non parum errare cenſeo: quòd cum caſu primam æque diſtantem lineam poſuerint, tam & ſi cæteræ æque diſtantes lineæ ratione & modo ſubſequantur, non tamẽ habent quo ſit certus cuſpidis ad bene ſpectandum locus. Ex quo non modici in pictura errores facile ſuccedunt. Adde his quod iſtorũ ratio admodũ uitioſa eſſet, ubi centricus punctus aut ſuprà aut infrà picti hominis longitudinẽ adſtaret: cum etiam res pictas nullas ueris rebus conformes, niſi certa ratione diſtent, uideri poſſe, nemo doctus negabit. Cuius rei rationem explicabimus, ſi quando de his demonſtrationibus picturæ conſcribemus, quas à nobis factas, amici dũ admirarentur, miracula picturæ nuncuparunt. Nam ad eam ipſam partẽ, hæc quæ dixi omnia maxime pertinent: ergo ad rem redeamus. Hæc cũ ita ſint, ipſe idcirco optimum hunc adinueni modum. In cæteris omni-

bus eandem illam & centrici puncti & lineæ iacentis diuisionem, & à puncto linearum ductiones ad singulas iacentis lineæ diuisiones prosequor. Sed in transuersis quãtitatibus, hunc modum seruo. Habeo areolam, in qua describo lineam unam rectam, Hanc diuido per eas partes, in quas iacens linea quadranguli diuisa est. Deinde pono sursum ab hac linea punctum unicum tam altè, quàm est in quadrangulo centricus punctus à iacente diuisa quadranguli linea distans, ab hocq; puncto, ad singulas huius ipsius lineæ diuisiones, singulas lineas duco. Tum quantam uelim distantiam esse inter spectantis oculum, & picturam statuo, atq; illic statuto intersectionis loco perpendicularem, ut aiunt Mathematici, linea, intersectionem omnium linearum, quas ea

Linea perpendicularis

inuenerit, efficio. Perpẽdicularis quidem linea ea est, quæ aliam rectam lineam diuidens, angulos utrinq; circa se rectos habeat. Igitur hæc mihi perpen

perpendicularis linea suis percisionibus terminos dabit omnis distantiæ, quæ inter transuersas æque distantes pauimenti lineas esse debeant: quò pacto omnes pauimenti parallelos descriptos habeo, qui quidem quàm recte descripti sint indicio erit: si una eademq; recta continuata línea, in picto pauimento coadiunctorum quadrangulorum diameter sit. Est quidem apud Mathematicos diameter quadranguli recta quædam línea, ab angulo ad sibi oppositum angulum ducta, quæ in duas partes quadrangulum diuidat, ita ut ex quadrangulo, duos triangulos efficiat. Diameter.

His ergo diligenter absolutis, unam item superduco transuersam, æque à cæteris inferioribus distantem lineam, quæ duo stantia, magni quadrati, latera secet, peréq; punctum centricum permeet. Hæc mihi quidem linea est terminus, atque límes, quem nulla non plus alta, quàm sit uisentis oculus, quantitas exce-

dat. Eaq, quod punctum centricum peruadat, idcirco centrica dicatur. Ex quo fit, ut qui picti homines in ulteriori paralello ſtererint, ſidem longè minores ſint, quàm qui in anterioribus adſtant: nec tamen eſſe cæteris minores, ſed ſemotiores apparent, quam rem quidem à natura ipſa ita oſtendi palàm eſt. Nam in templis perambulantium hominum capita, uidemus ferè in altum æqualia ſtare, pedes uerò eorum, qui longius abſint, forte ad genu anteriorum reſpondere. Hæc omnis diuidendi pauimenti ratio, maximè ad eam picturæ partem pertiner, quam nos compoſitionem, ſuo loco, nominabimus. Et huiuſmodi eſt, ut uerear ne ob materiæ nouitatem, ob hancq; commentandi breuitatem, parum à legentibus intelligantur. Nam, ut ex operibus priſcis facilè intelligimus, eadem fortaſsis apud maiores noſtros quod eſſet obſcura, & difficillima, admodum incognita latuit.

Vix

Vix enim ullam antiquorũ hiſtoriam aptè cõpoſitam, neq; pictam, neq; fictam, neq; ſculptam reperies. Quã de re hæc à me dicta ſunt breuiter, &, ut exiſtimo, non omninò obſcurè. Sed intelligo qualia ſint: ut cum in his nullam eloquẽtiæ laudẽ adipiſci queam, cum eadẽ qui primo aſpectu non cõprehenderit, uix ullo unquàm uel ingenti labore apprehendat. Subtiliſſimis autem & ad picturã bene pronis ingenijs, hęc, quoquomodo dicãtur facillima ſanè & pulcherrima ſunt: quæ quidem rudibus, & à natura parũ ad has nobiliſſimas artes pronis, etiam ſi ab eloquentiſſimis dicantur, admodũ ingrata ſunt. A nobis uerò eadem, &d ſine ulla eloquẽtia, breuiſſimè recitata ſint, fortaſſis nõ ſine faſtidio leguntur. Sed uelim nobis dent ueniam, ſi dum in primis uolui intelligi, id proſpexi, ut clara eſſet noſtra oratio, magis quàm compta & ornata. Quæ uerò ſequentur minus, ut ſpero, tedium legentibus afferent. Diximus ergo de

triangulis, de pyramide, de interce-
ſione, quæ dicenda uidebantur, quas
res tamen conſueui apud familiares
prolixius, quadam geometrica ratio-
ne, cur ea ita eſſent, demõſtrare, quod
his cõmentarijs, breuitatis cauſa, prę-
termittendum cenſui. Hic enim ſola
prima, picturæ artis, rudimenta re-
cenſui. Eaq; idcirco rudimenta nun-
cupari uolumus, quod ineruditis pi-
ctoribus, prima artis fundamenta ie-
cerint. Sed huiuſmodi ſunt, ut qui ea-
dem probè tenuerit, is cum ad inge-
nium, tum ad cognoſcendam picturæ
diffinitionẽ, tum etiam ad ea, de qui-
bus dicturi ſumus, non minimũ pro-
fuiſſe intelligat. Neq; fit qui dubitet
futurum pictorem, nunquam bonum
eum, qui, quæ pingendo conetur, non
ad unguem intelligat. Fruſtra enim
arcu cõtenditur, niſi quò ſagittam di-
rigas deſtinatũ habeas. Ac uelim qui-
dem apud nos perſuaſum eſſe, eum ſo
lum fore pictorem optimũ, qui opti-
mè cum fimbrias, tum ſuperficierum
qualitates

qualitates omnes notasse didicerit. Contraq; eum futurum nunquam bonum artificem affirmo, qui non diligentissime, quæ diximus, omnia tenuerit. Idcirco nobis hæc de superficiebus, & intercessione dicta pernecessaria fuere. Sequitur ut pictorem instituamus, quemadmodum quæ mente conceperit, ea manu imitari queat.

LEONIS BAPTISTAE DE ALBERTIS, LIBER II.

Qui pictura inscribitur.

ED quòniam hoc perdiscendi studiũ fortè nimis laboriosum iuuenibus uideri potest, idcirco hoc loco ostendendũ censeo, quàm sit pictura non indigna, in qua omnem operam & studium consumamus. Nam habet ea quidem in se uim admodum diuinam: non modo quod ut de amicitia dicunt, absentes pictura præsentes esse faciat: uerum etiam defunctos longa post secula uiuentibus exhibeat, ut summa cum artificis admiratione, ac uisentium uoluptate cognoscãtur. Refert Plutarchus Cassandrum unũ ex Alexandri ducibus, quòd simulachrũ iam defuncti Alexandri intueretur, in quo regis maiestatem cognouisset, toto eum corpore trepidasse, Agesilaumq; Lacænam, quòd se esse admodum deformem, intelligeret

telligeret, suam recusasse à posteris effigiem cognosci, eaq; de re neq; pingi à quoquam, neq; fingi voluisse. Itaq; vultus defunctorū, per picturam quo dammodo vitam prælongā degunt. Quòd verò pictura deos expresserit, quos gentes venerantur, maximum id quidem mortalibus donum fuisse censendum est. Nam ad pietatem, qua superis potissimum coniuncti sumus, atq; ad animos, integra quadam cum religione, detinendos, nimium pictura profuit. Phydias in Elide Iouem fecisse dicitur, cuius pulchritudo non parum, receptæ religioni, adiecerit. Iam verò ad delicias animi honestissimas, atq; ad rerum decus quantū conferat pictura, cū aliundè tum hinc maximè licet videre, quòd nullam fermè dabis rem usque adeò pretiosam, quàm picturæ societas, non longè cariorem, multoq; grauissimam efficiat. Ebur, gemmæ, & istiusmodi cara omnia, pictoris manu fiunt pretiosiora. Aurum quoq; ipsum picturæ arte elaboratum

Pictura quid conferat.

boratum, longe plurimo auro pendi-
tur. Quin uel plumbum metallorum
uilissimũ, siphidiæ aut Praxitelis ma-
nu in simulachrũ aliquod deductum
sit, argentó rudi atq; inelaborato esse
precioſius fortasse putabitur. Zeuſis
pictor suas res doriare coperat: quo-
niam, ut idem aiebat, precio emi non
possent. Nullum enim precium existi
mabat inueniri, quod satisfaceret huic
qui pingendis aut fingẽdis animanti-
bus, quasi alterum sese inter mortales
deum præstaret. Has ergo laudes ha-
bet pictura, ut ea instructi cum opera
sua admirari uideant, tum deo se penè
simillimos esse intelligãt. Quid quod
omniũ artium, uel magistra, uel sanè
præcipuum pictura ornamentũ est?
Nam architectus quidem epistilia, ca-
pitula, bases, columnas, fastigiaq; &
huiusmodi cæteras omnes ædificiorũ
laudes, ni fallor, ab ipso tantũ pictore
sumpsit. Pictoris enim regula & arte,
lapicida, sculptor, omnesq; fabrorũ of
ficinæ, omnesq; fabriles artes dirigun
tur.

tur. denique nulla penè ars non penitus abiectissima reperietur, quæ picturæ non spectetur in rebus quicquid adsit decoris, id à pictura sumptũ audeam dicere. Sed hoc in primis honore à maioribus honestata pictura est, ut cum cæteri fermè oñes artifices, fabri nuncuparentur, solus in fabrorũ numero pictor nõ esset habitus. Quæ cũ ita sint, cõsueui inter familiares dicere, picturæ inuentorẽ fuisse, poëtarũ sententia Narcissum illum, qui sit in florem uersus. Nam cum sit omniũ artium flos pictura, tum de Narcisso omnis fabula, pulchrè ad rem ipsam perapta erit. Quid est eñ aliud pingere, quàm arte superficiẽ illam fontis amplectiꝰ Censebat Quintilian. priscos pictores solitos umbras ad solem circũscribere, ademtũ additamentis artem excreuisse. Sunt qui referãt Philoclem quendam Aegyptiũ & Cleantẽ, nescio quẽ inter primos huius artis reptores fuisse. Aegyptij affirmãt sex milib. annorũ apud se picturã in usu fuisse priusq; in Græcia esset trãslata. E Græcia uerò in

Pingere quid sit.

Italiam, dicunt nostri, uenisse picturã post Marcelli uictorias ex Sicilia. Sed non multũ interest aut primos pictores, aut picturæ inuentores tenuisse, quandoquidem non historiam picturæ, ut Plinius, sed artem nouissimè recenseamus. De qua hac ætate nulla scriptorũ ueterum monimenta, quæ ipse uiderim, extant. Tametsi ferunt Eufranorẽ Hischimium nonnihil de symetria & coloribus scripsisse, Antigonumq; & Xenocratem, de picturis aliqua literis mandasse, tum & Apellem ad Perseũ de pictura cõscripsisse. Refert Laërtius Diogenes, Demetriũ quoq; philosophum picturam cõmentatũ fuisse: Tum etiam existimo cum cæteræ omnes bonæ artes, monumentis literarum à maioribus nostris commendatæ fuerint, picturã quoq; à nostris Italis non fuisse scriptoribus neglectam. Nam fuere quidẽ antiquissimi in Italia Etrusci, pingendi arte omnium peritissimi. Censet Trimegistus uetustissimus scriptor, unà cum religione

Pictura à quibus profecta.

Etrusci pingendi arte peritissimi

religione sculpturã & picturam exor
tam, sic enim inquit ad Asclepiũ: Hu-
manitas memor naturæ & originis
suæ, deos ex sui uultus similitudine fi-
gurauit. Et quis negabit omnibus in
rebus cum publicis, tum priuatis, pro
phanis, religiosisq; picturã sibi hone
stissimas partes uendicasse? Vt nullũ
artificiũ apud mortales tanti ab omni
bus existimatũ inueniam. Referũtur
de tabulis pictis precia penè incredibi
lia. Aristides Thebanus, picturã uni-
cam centũ talentis uendidit. Rhodum
nõ incensam à Demetrio rege, ne Pro
thogenis tabula periret, referũt. Rho
dũ ergo unica pictura fuisse, ab hosti-
bus, redemptam, possumus affirmare.
Multa præterea huiusmodi collecta
sunt, quibus aptè intelligas semper bo
nos pictores in summa laude & hono
re apud omnes fuisse uersatos, ut etiã
nobilissimi ac præstãtissimi ciues, phi
losophiq; & reges, nõ modo pictis re-
bus, sed pingẽdis quoq; maximè dele-
ctarẽtur. L. Manilius, ciuis Rom. &

Fabius homo in urbe nobilissimus, pictores fuerũt. Turpilius eques Rom. Veronæ pinxit. Sitedius prætorius & proconsul, pingendo nomen adeptus est. Pacuuius poëta tragicus, Ennij poëtæ nepos ex filia, Herculẽ in foro pinxit. Socrates, Plato, Metrodorusq;, Pyrrhoq; philosophi, pictura claruere. Nero, Valentinianusq; atq; Alexander Seuerus imperatores, pingendi studiosissimi fuere. Longũ esset referre, quot principes, quotue reges huic nobilissimæ arti diditi fuerint. Tum etiã minime decet omnẽ pictorũ ueterum turbã recensere, quæ quidẽ quanta fuerit, hinc cõspici potest, quod Demetrio Valerio Phanostrati filio, 360. statuæ, partim equestres, ptim in curribus & bigis fermè intrà 400. dies fuere consumatæ. Ea uero in urbe in qua tantus fuerit sculptorũ numerus, utrũ & pictores non paucos fuisse arbitrabimur? Sunt quidem cognatæ artes eodemq; ingenio pictura & sculptura nutritæ, Sed ipse pictoris ingenium, quòd

quòd in re longè difficillima uersetur, semp̃ preferã. Verũ ad rem redeamus. Ingẽs nanq; fuit & pictorũ & sculptorum illis tẽporibus turba, cũ et principes, & plebei, & docti atq; indocti pictura delectabãtur. Cumq; inter primas ex, puinctis prędas, signa & tabulas in theatris exponebãt, eoq; præclarius, ut Paulus Æmilius, cæteriq; non pauci Romani ciues, filios inter bonas artes ad bene beateq; uiuendũ, picturã edocerẽt; qui mos optimus apud Grẽcos maximè obseruabat, ut ingenui et liberè educati adolescẽtes, una cum literis, Geometria & Musica, pingendi quoq; arte instruerentur. Quin & fœminis etiã hæc pingendi facultas honori fuit. Martia Varronis filia, q̃ pinxerit apud scriptores, celebrat. Ac fuit quidẽ tanta in laude & honore pictura, ut apud Græcos caueret edicto, ne seruis picturã discere liceret, neq; id quidem iniuria. Nã est pingẽdi ars, profecto liberalibus & nobilissimis animis dignissima, maximũq; optimi & præstãtis ingenij

apud me semper fuit indicium illius, quem pictura uehemẽter delectari intelligerẽ. Tametsi hæc una ars, & doctis & indoctis æque admodũ grata est. Quæ res nulla ferè alia in arte euenit, ut quod peritos delectat, impitos quoq; moueat. Neq; facilé quempiam inuenies, qui non maiorẽ in modum optet se in pictura ꝓfeciſſe. Ipſam deniq; naturã pingendo delectari manifeſtum eſt. Videmus enim naturã, ut ſæpe in marmoribus Hippocentauros, regumq; barbatas facies effigiet. Quin & aiunt in gemma Pyrrhi nouem Muſas, cũ ſuis inſignibus diſtinctè à natura ipſa fuiſſe depictas. Adde his ꝙd nulla fermè ars eſt, in qua perdiſcenda ac exercenda omnis ætas & peritorũ & imperitorũ, tanta cum uoluptate uerſetur. Liceat de meipſo profiteri, ſi quando me animi uoluptatisq; cauſa ad pingendũ confero, quod facio ſanè perſæpius, cũ ab alijs negocijs ocij ſuppeditat, tanta cum uoluptate in opere perficiundo inſiſto, ut tertiã

& quar-

& quartã quoq; horam elapſam eſſe, uix poſſim credere. Itaq; uoluptatem hæc ars affert, dum eam colueris laudem, diuitias, ac perpetuã famã, dum eam bene excultam feceris. Quæ res cum ita ſit, cum ſit pictura optimũ & uetuſtiſſimũ ornamentũ rerum, liberis digna, doctis atq; indoctis grata, maiorem in modum hortor ſtudioſos iuuenes, ut, quoad liceat, picturæ plurimam operam impendant. Proximè eos moneo, qui picturæ ſtudioſiſſimi ſunt, ut omni opera & diligentia proſequantur ipſam perfectam pingendi artem tenere. Sit uobis, qui pictura præſtare contenditis, cura in primis nominis & famæ, quam ueteres aſſecutos uidetis. Ac meminiſſe quidem iuuabit, ſemp aduerſam, laudi & uirtuti, fuiſſe auariciã. Quæſtui enim intentus animus, rarò poſteritatis fructum aſſequetur. Vidi ego pleroſq; in ipſo quaſi flore perdiſcendi, illico decidiſſe ad quæſtum, & nec diuitias, nec laudem ullam inde fuiſſe adeptos, qui

ſi ingeniũ ſtudio auxiſſent, in laudem facilè conſcẽdiſſent, quo in loco & diuitias & uoluptatẽ accepiſſent. Itaq; de his ſatis hactenus. Ad inſtitutũ redeamus.

Pictura in tres partes diuidi poteſt.

Picturã in tres partes diuidimus, quam quidem diuiſionem ab ipſa natura compertũ habemus. Nam cum pictura ſtudeat res uiſas repręſentare, notemus quemadmodũ res ipſæ ſub aſpectũ ueniãt. Principio quidem cum quid aſpicimus, id uidemus eſſe aliquid quod locum occupet. Pictor uerò huius loci ſpacium circũſcribet, eamq́ rationẽ, ducendę fimbriæ, apto uocabulo circũſcriptionẽ appellabit, proximè intuentes dignoſcimus, ut plurimæ proſpecti corporis ſupficies inter ſe conueniant, haſq; ſuperficierũ coniunctiones artifex ſuis locis deſignãs, rectè compoſitionẽ nominabit. Poſtremò aſpiciẽtes, diſtinctius ſuperficierũ colores diſcernimus, cuius rei repręſentatio in pictura quod omnes fermè differentias à luminib. recipiat, percõmodè apud nos, receptio lumi-

num

num dicetur. Picturã igitur circũscri ptio, compositio, & luminũ receptio perficiunt. De his ergo sequitur ut q̃ breuissimè dicamus & primo de circũ scriptione. Circumscriptio quidem ea est, quæ lineis ambitum fimbriarũ in pictura conscribit. In hac Parrhasium pictorem cum cum quo est apud Xenophontem Socratis sermo, pulchrè peritum fuisse tradunt. Illum enim lineas subtilissimè examinasse aiunt. In hac uerò circũscriptione illud præcipuè seruãdum censeo, ut ea fiat lineis quàm tenuissimis, atq; admodũ uisum fugientibus, cuiusmodi Apellem pictorem exerceri solitum, ac cum Prothogene certasse referunt. Nam & circumscriptio aliud nihil quam fimbriarum notatio est, quæ quidem si ualde apparenti linea fiat, non margines superficierũ in pictura, sed rimulæ aliquæ apparebũt. Tum cuperem aliud nihil circumscriptione, nisi fimbriarum ambitum prosequi. In qua quidem uehementer exercendũ affirmo.

Tria picturam perficiunt.

Circumscriptio.

Nulla enim compositio, nullaq; lumi num receptio, non adhibita circũscri ptione, laudabitur. At sola circunscri ptio plerunq; gratissima est. Circumscriptioni ergo opera detur, ad quam quidem bellissimè tenendam, nihil ac cõmodatius inueniri posse existimo, quàm id uelum, quod ipse inter familiares meos sum solitus appellare, intercisionẽ. Cuius ego usum nunc primum adinueni. Id ittiusmodi est. Velum filo tenuissimo, & rarè textum, quouis colore tinctum, filis grossioribus in paralellas portiones, quadris quot libeat distinctũ, telarioq; distentum, quod quidem inter corpus repręsentandũ atq; oculum constituo, ut per ueli raritates, pyramis uisiua penetret. Habet enim hæc ueli intercisio, profecto cõmoda in se non pauca: primo quod easdem semper immotas superficies referat. nam positis terminis illico pristinã pyramidis cuspidem reperies, quæ res absq; intercisione sanè perdifficillima est. Et nosti

quàm

quàm ſit impoſſibile aliquid pingendo recte mutari, quod nō de ſe perpetuo eandem pingenti faciem ſeruet. Hinc eſt quod picta ab alijs res, cum ſemper eandem faciem ſeruent, facilius quàm ſculptas emulantur. Tum noſti, quàm interuallo accentrici poſitione mutatis, res ipſa uiſa, alterata eſſe appareat. Itaq; hanc non mediocrem, quam dixi utilitatem, uelū præſtabit, ut res ſemper eadem è conſpectu perſiſtat. Proxima utilitas eſt, quòd fimbriarum ſitus & ſuperficierum termini, certiſſimis in pingenda tabula locis, facilè conſtitui poſſint. Nam cū iſtoc in paralello, frontem: in proximo, naſum: in propinquo, genas: in inferiori, mentum, & iſtiuſmodi omnia, in locis ſuis diſpoſita intuearis, itidem in tabula aut pariete, ſuis quoq; paralellis diuiſa, ilico beliſſimè omnia collocaris. Poſtremo hoc idem uelum, maximum, ad perficiendam picturam, adiumentū præſtat, quando quidem rem ipſam pro-

minentem, & turgidam in istac planitie ueli conscriptam, & depictam, uideas. Quibus ex rebus quantam ad facilè & rectè pingendum utilitatem uelum exhibeat, satis & iudicio & experientia intelligere possumus. Nec eos audiam, qui dicunt minimè conducere pictorem his rebus assuefieri, quæ & si maximum ad pingendum adiumentum afferant, tamen huiusmodi sunt, ut absq; illis, uix quicquã per se artifex possit. Non enim à pictore, ni fallor, infinitum laborem exposcimus, sed picturam expectamus, eam quę maximè prominens, & datis corporibus persimilis uideatur. Quãrem quidem non satis intelligo quónam pacto unquàm sine ueli adminiculo, possit quispiam, uel mediocriter assequi. Igitur intercisione hac, id est uelo, ut dixi, utantur, hi qui student in pictura ꝓficere. Quod si absq; uelo experiri ingenii delectet, hanc ipsam paralellorum rationem intuitu consequãtur, ut semper lineam illic

trans

tranſuerſam, ab altera perpendiculari, perfectam imaginetur, ubi proſpectum terminum in pictura ſtatuant. Sed cum plerunq; inexpertis pictoribus fimbriæ ſuperficierum dubiæ & incertæ ſint, ueluti in uultibus, qui non decernunt, quo potiſſimum loco tempora á fronte diſcriminentur, edocendi idcirco ſunt, quonam argumento eam rei cognitionem aſſequantur Natura id quidem pulchrè demonſtrat. Nam ut in planis ſuperficiebus intuemur, ut ſuis proprijs luminibus & umbris inſignes ſint, ita & in ſphæricis atque concauis ſuperficiebus, quaſi in plures ſuperficies eaſdem diuerſis umbrarum & luminum maculis, quadratas uidemus. Ergo ſingulæ partes claritate, & obſcuritate differentes, pro ſingulis ſuperficiebus habendę ſunt. Quod ſi ab umbroſo, ſenſim deficiendo ad illuſtrem colorem, una ſuperficies cõtinuârit, tunc medium, quod inter utrunq;

utrunq; ſpaciũ eſt, linea ſignare oportet, quò omnis colorandi ſpacij ratio minus dubia ſit. Reſtat ut de circumſcriptione aliquid etiam referamus, quod quidẽ ad compoſitionẽ quoq; non parum pertinet, idcirco nõ ignorandum eſt, quid ſit compoſitio in pi
cõpoſitio. ctura. Eſt autem compoſitio ea pingendi ratio, qua partes in opus picturæ componuntur. Ampliſſimum pictoris opus hiſtoria, hiſtoriæ partes, corpora: corporis pars membrum: membri pars eſt ſuperficies. Etenim cum ſit circumſcriptio ea ratio pingendi, qua fimbriæ ſuperficierum deſignantur cuiuſq;, & ſuperficierũ aliæ paruq, ut animantium; aliæ ut ædificiorum, & Coloſſorum ampliſſimæ ſint, de paruis ſuperficiebus circumſcribendis, ea præcepta ſufficiant, quæ hactenus dicta ſunt. Nam oſtenſum eſt, ut eadem pulchrè uelo metiamur. In maioribus ergo ſuperficiebus circumſcribendis, noua ratio reperienda eſt. Qua de re quæ ſupra in rudimentis

mentis à nobis de ſuperficiebus, radijs, pyramideq; atq; interciſione, expoſita ſunt, ea omnia menti repetenda ſunt. Deniq; meminiſti quæ de pauimenti paralellis, & centrico puncto, atq; línea differui. In pauimento ergo paralellis inſcripto, alæ murorum, & quæuis huiuſmodi, quas incumbentes nuncupauimus ſuperficies, coædificandæ ſunt. Dicam ergo breuiter, quid ipſe in hac coædificatione efficiã. Principio ab ipſis fundamentis exordium capio: Latitudinẽ enim & longitudinem murorũ in pauimento deſcribo. In qua quidem deſcriptione illud à natura animaduerti, nullius quadrati corporis rectorum angulorum, pluſquàm duas ſolo incumbentes ſunctas ſuperficies, uno aſpectu poſſe uideri. Ergo in deſcribendis parietum fundamentis, id obſeruo, ut ſolum ea latera circumeam, quę ſub aſpectu pateant. Ac primo ſemper à proximioribus ſuperficiebus incipio, maximè ab his, quæ æque ab interciſione diſtant,

ſtant. Itaq; has ego ante alias conſeri-
bo, atq; quàm uelim eſſe harum ipſa-
rum longitudinem ac latitudinem,
ipſis in pauimento deſcriptis paralel
lis, conſtituo. Nam quot ea uelim eſſe
brachia, tot mihi paralellos aſſumo.
Medium uerò paralellorum ex utri-
uſq; diametri mutua ſectione accipio.
Itaq; hac paralellorum menſura, pul-
chrè latitudinem atq; longitudinem
ſurgentium à ſolo medium cõſcribo.
Tum altitudinẽ quoq; ſuperficierum
hinc non difficillime aſſequor. Nam
quæ menſura eſt inter centricã lineã,
& eum pauimenti locum, unde ædifi
cij quantitas inſurgit, eandem menſu
ram, tota illa quãtitas ſeruabit. Quod
ſi uoles iſtanc quantitatẽ, ab ſolo eſſe
uſq; in ſublime quater, quàm eſt homi
nis picti longitudo, & fuerit linea cen
trica ad hominis altitudinem poſita,
erunt tunc quidem ab infimo, quan-
titatis capite, uſque ad centricam li-
neam, brachia tria. Tu uerò qui iſtam
quantitatem uis uſq; ad brachia XII,

excre

excrescere, ter tantundem, quantum est à centrica usq; ad infimus quantitatis caput sursum uersus educito. Ergo ex his quæ retulimus rationibus pingendi, probè possumus omnes angulares superficies circumscribere. Restat ut de circularibus superficiebus suis fimbrijs conscribendis, enarremus. Circulares quidem ex angularibus extrahuntur. Id ipse sic facio Areolã quadrangulo æquilatero rectorum angulorũ incircuo, huiusq; quadranguli latera in partes eiusmodi diuido, in quales partes inferior, in pictura, quadranguli linea diuisa est. Lineasq; à singulis punctis, ad sibi oppositos punctos diuisionum ducens, paruis quadrangulis aream repleo illicq; circulum, quàm uelim magnum, super inscribo, ut mutuo sese circulus & paralellæ lineæ secent. Omnesq; sectionum punctos loco adnoto, quæ loca in suis paralellis pauimenti descripti in pictura configno. Sed quia esset extremus labor

Areola.

labor minutis, ac penè infinitis paralellis totum circulum multis, ac multis locis percidere, quoad numerosa punctorū consignatione, fimbria circuli continuaretur: idcirco ipse cum octo, aut quod libuerit, percisiones notarò tum ingenio, cum circuli ambitum, pigendo ad ipsos signatos terminos duco. Fortassis breuior esset via, hanc fimbriam ad umbram lampadis circumscribere: modo corpus, quod umbram efficiat, certa ratione lumen exciperet, & suo loco interponeretur. Itaq; diximus ut paralellorū adiumentis, maiores superficies angulares, & circulares circunscribantur. Absoluta igitur omni circunscriptione, sequitur ut de compositione dicendum sit. Repetendū idcirco est quid sit compositio. Est autem compositio ea pingendi ratio, qua partes in opus picturæ componuntur. Amplissimū pictoris opus, non Colossus, sed historia est. Maior enim est ingenij laus in historia, quàm in Colosso. Historiæ

Compositio quid

partes

partes corpora, corporis pars membrum est. Membri pars est superficies. Primæ igitur operis partes, superficies, q̃ ex his membra, ex membris corpora, ex illis historia, ex qua uluimũ illud quidẽ & absolutũ pictoris opus perficitur. Ex superficierum compositione illa elegans in corporibus concinnitas, et gratia extat, quam pulchritudinem dicunt. Nam his uultus, qui superficies alias grandes, alias minimas illuc prominentes, illuc intus nimium retrusas, & reconditas habuerit, quales in uetularum uultibus uidemus: erit quidem is, aspectu turpis. In qua uerò facie ita uinctæ aderunt superficies, ut amœna lumina in umbras suaues defluant, nullæq; angulorum asperitates extent, hanc merito formosam, & uenustam faciem dicemus. Ergo in hac superficierũ compositione, maximè gratia & pulchritudo perquirenda est. Quonam uerò pacto id assequamur, nulla admodũ mihi uisa est uia certior, quàm ut na- Operis partes quæ.

turam ipſam intueamur, diuq; ac diligentiſſimè ſpectemus, quemadmodum natura mira rerũ artifex, in pulcherrimis membris ſuperficies cõpoſuerit. In qua imitanda, omni cogitatione & cura uerſari, ueloq;, ut diximus, uehementer delectari oportet. Dumq; ſuperatas à pulcherrimis corporibus ſuperficies, in opus relaturi ſumus ſemper terminos prius deſtinemus, quò lineas certo loco dirigamus. Hactenus de ſuperficierũ compoſitione. Sequitur ut de cõpoſitione membrorũ referamus. In membrorũ eõpoſitione danda in primis opa eſt, ut quæq; inter ſe membra cõueniant. Ea quidẽ tũc cõuenire pulchrè dicuntur, cum & magnitudine & officio & ſpecie & coloribus & cæteris, ſi quæ ſunt huiuſmodi rebus, ad uenuſtatẽ et pulchritudinẽ correſpõdeant. Quod ſi in ſimulachro aliquo caput ampliſſimũ, pectus puſillũ manus p ampla, pes tumens, corpus turgidũ adſit, ea ſanè cõpoſitio erit aſpectu deformis.

Cõpoſitio membrorũ

Ergo

Ergo quædam circa magnitudinẽ ratio tenenda est. In qua quidem commensuratione, iuuat in animantibus pingendis, primum ossa ingenio subtercolare. Nam hęc quod minime inflectantur, semper certã aliquã sedem occupant. Tum oportet neruos & musculos, suis locis inhærere. Denique extremũ carne & cute ossa, & musculos uestitos reddere. Sed hoc in loco fortassis aderunt quidam obijcientes, quòd supra dixerim, nihil ad pictorẽ earum rerũ spectare, quę nõ uideantur. Recte illi quidẽ, sed ueluti inuestiendo prius nudum subsignare oportet, quẽ postea uestibus obambiendo inuoluamus, sic in nudo pingẽdo, prius ossa & musculi disponendi sunt quos moderatis carnibus & cute ita operias, ut quo sint loco musculi nõ difficile intelligat. At enim cũ has omnes mensuras natura ipsa explicatas, in medium exhibeat, tum in eisdẽ, ab ipsa natura, proprio labore recognoscendæ utilitatem nõ modicam inuenies

e 2 studiosus

ſtudioſus pictor. Idcirco labotẽ hunc ſtudioſi ſuſcipiant, ut quantũ in ſymmetria membrorũ recognoſcenda ſtudij & operæ poſuerint, tantum ſibi ad eas res quas didicerint memoria firmandas, profuiſſe intelligant. Vnum tamen admoneo, ut in commenſurando animante, aliqua illius ipſius animantis membrum ſumamus, quo cætera metiamur. Vitruuius architectus, hominis longitudinem pedibus dinumerat. Ipſe uerò dignius arbitror, ſi cætera ad quantitatem capitis referantur. Tametſi hoc animaduerti, fermè cõmune eſſe in hominibus, ut eadem & pedis, & quæ eſt à mento ad ceruicem capitis, menſura interſit. Itaq; uno ſuſcepto membro, huic cætera accõmodanda ſunt. Vt nullum in toto animante, membrũ adſit longitudine aut latitudine, cæteris non correſpondens. Tum prouidendum eſt, ut omnia membra ſuum, ad id de quo agitur, officium exequantur. Decet currentẽ manus nõ minus iactare quàm

Symmetria.

Aliàs ceruicem.

quàm pedes. At philoſophorũ orantem, malo in omni membro, ſui modeſtiam, quàm paleſtram oſtendet. Demon pictor, Hoplicitem in certamine expreſſit, ut illũ ſudare tum quidem diceres, alterũq; arma deponentem planè, ut anhelare uideret. Fuit & qui Vlyxem pingeret, ut in eo nõ ueram, ſed fictam & ſimulatam inſaniam agnoſcas. Laudatur apud Romanos hiſtoria, in qua Meleager defunctus aſportatur, & qui ſubſunt, angi, & omnibus membris laborare uideantur. In eo uerò qui mortuus ſit, nullum adſit membrũ, quod non demortuum appareat, ſcilicet omnia pendent, manus, digiti, ceruix: omnia languida decidunt. Deniq; omnia ad exprimendam corporis mortem, congruunt, quod quidem omniũ difficillimũ eſt. Nam omni ex parte ocioſa in corpore membra effingere, tam ſummi artificis eſt, quàm uiua omnia, & aliquid agentia redderet. Ergo hoc ipſum in omni pictura ſeruandũ eſt,

παλαίστρα. Luſus & locus.

ut quæq; membra suum, ad id de quo agitur, officiũ ita peragant, ut ne minimus quidem articulus, pro re, uacet munere adeo, ut mortuorũ membra, ad unguem usq; mortua, uiuentium uerò omnia, uiua esse uideant. Viuere corpus tum dicitur, cũ motu quodã, sua sponte, agatur. Mortemq; aiunt: esse, ubi membra uitæ officia, hoc est motum & sensum, amplius ferre nequeunt. Ergo quæ corporũ simulachra, pictor, uiua apparere uoluerit, in his efficiet, ut omnia membra suos motus exequantur. Sed in omni motu uenustas & gratia sectanda est. Ac maximè hi membrorum motus, uiuaces & gratissimi sunt, qui aëra in altũ petunt. Tum speciem quoq; diximus in componendis membris spectandã esse. Nam per absurdum esset, si Helenæ, aut Iphigeniæ manus, seniles & rusticanæ uiderentur. Aut si Nestoris pectus tenerum & ceruix lenis: aut si Ganimedi frons rugosa, crura athletæ; aut si Miloni, omnium robustissimo

simo, latera leuia & gracilia addere-mus. Tum etiam in eo simulachro, in quo uultus sint solidi, & succi pleni, ut aiunt, turpe esset lacertos & manus macie absumptas agere. Cõtraq; qui Achamenidem, ab Aenea, in insula inuentũ, pingeret facie, qua eum fuisse, Virgilius refert: nec cætera faciei conuenientia sequerentur, esset is quidẽ pictor perridiculus, atq; ineptus. Itaq; specie omnia conueniant oportet. Tum colore quoque inter se correspondeant, uelim. Nam quibus sint uultus rosei, uenusti, niuei, his pectus ac cætera membra fusca, & truculenta minimè conueniunt. Ergo in compositione membrorum, quæ de magnitudine, officio, specie & coloribus tenenda sunt: diximus satis. Nam rei pro dignitate omnia subsequentur oportet. Et Venerem aut Mineruam saga indutam, minimè conuenit. Iouem, aut Martem, ueste muliebri indecenter uestires. Castorẽ & Polluccm prisci pictores,

pingendo curabant, ut cum gemelli uiderentur, in altero tamen pugilem naturam, in altero agilitatē discerneres. Tum & Vulcano claudicandi uitium apparere, sub uestibus uolebant. Tantum illis erat studiū pro officio, specie & dignitate, quod oporteat exprimere. Sequitur corporum compositio, in qua omne pictoris ingenium & laus uersatur. Quam quidē ad compositionem, nonnulla, in compositione membrorum dicta, pertinent. Nam officio & magnitudine corpora omnia, in historia cōuenient oportet. Si enim Centauros in coena tumultuantes pinxeris, ineptum esset, in tam efferato tumultu, aliquem uino sopitum accubare. Tum etiam uitium esset, si homines pari distantia, alij alijs multo maiores: ut si canes, equis pares, in pictura adessent. Neq; parum etiam uituperandū est, quod plerunque uideo pictos in ædificio homines, quasi in seminio recluſos, in quo uix sedentes, & in orbem coacti recipiantur

Corporum compositio

cipiatur. Corpora igitur omnia, & magnitudine & officio, ad eam rem de qua agitur, cõueniant. Historia ue- Historia.
rò quã merito possis & laudare & admirari eiusmodi erit, quæ illecebris quibusdã sese ita amoenã & ornatam exhibeat, ut oculos docti atq; indocti spectatoris, diutius quadã cum uoluptate, & animi motu, detineat. Primũ enim quod in historia uoluptatẽ afferat, est ipsa copia & uarietas rerum. Vt enim in cibis atq; in Musica semper noua & exuberantia, cum cæteras fortassis ob causas, tum nimirum eam ob causam delectãt, quòd ab uetustis & consuetis differant. Sic in omni rerum uarietate, animus & copia admodum delectatur. Ideireo in pictura, & corporũ & colorum uarietas amoena est. Dicam historiã esse copiosissimã illam, in qua suis locis permixti aderunt senes, uiri, adolescẽtes, pueri, matronæ, uirgines, infantes, cicures, catelli, auiculæ, equi, pecudes, ædificia, prouinciæq; omnemq; copiam lau-

dabo, modo ea ad rem de qua illic agi tur, conueniat. Fit enim ut cum spectantes, lustrandis rebus morentur, tum pictoris copia gratiã assequatur. Sed hanc copiam uelim cum uarietate quadam esse ornatã, tum dignitate & uerecundia grauem atq; moderatam. Improbo quidem eos pictores, qui quo uideri copiosi, quóue nihil uacuum relictum uolunt, eó nullam sequuntur compositionẽ, sed confuse & dissolutè omnia disseminant, ex quo non rem agere, sed tumultuare, historia uidetur: ac fortassis qui dignitatẽ in primis in historia cupiet, huic solitudo admodũ tenenda erit. Vt enim in principe, maiestatẽ affert uerborũ paucitas, modo sensa & iussa intelligantur, sic in historia competens corpórum numerus, adhibet dignitatem, uarietas gratiã affert. Odi solitudinẽ in historia, tamen copiam minimè laudo, quæ à dignitate abhorreat. Atq; in historia id uehemẽter approbo, quod à poẽtis tragicis atq; comicis obseruatum

tum uideo, ut q̃ possint paucis perso-
natis fabulam doceant. Meo quidem
iudicio nulla erit usq; adeo tanta rerũ
uarietate referta historia, quã nouem
aut decem homines nõ possint condi-
gne agere, ut illud Varronis huc perti
nere arbitror, qui in cõuiuio tumultũ
euitans, non plusquã nouem accu-
bantes, admittebat. Sed in omni histo
ria, cum uarietas iocũda est, ea tamen
in primis omnibus grata est pictura,
in qua corporũ status atq; motus, in-
ter se multo dissimiles sunt. Stent igi-
tur alij toto uultu conspicui, manibus
supinis, & digitis micãtibus, alterũ in
pedẽ innixi: aliis aduersa sit facies, &
demissa brachia, pedesq; intũcti, singu
lisq; singuli flexus, & actus extẽt: alij
consideãt, aut in flexo genu morẽtur,
aut prope incumbãt, sintq; nudi, si ita
deceat, aliq; nõnulli mixta ex utrisq;
arte, partim uelati, partim nudi assi-
stant Sed pudori semp & uerecundiæ
inseruiamus. Obscœnæ quidem cor-
poris, & hæ oñes partes, quæ parum

Historia nouem aut decem personis agi potest.

gratiæ

gratiæ habent, panno, aut frondibus, aut manu operiantur. Apelles Antigonis imaginẽ, ea tantũ parte uultus pingebat, qua oculi uitium non aderat. Et Homerus, cum naufragũ Vlissem è somno excitãt, ex sylua, ad mulierculariarum uocem progredi nudum faceret, homini, ex frondibus arboreis ramum, obscœnarũ partium corporis, tegumentũ, dedisse legitur. Periclem referunt, oblongum & deforme habuisse caput, idcirco à pictoribus & sculptoribus, nõ ut cæteros in operto capite, sed casside uestito, eum formari solitum. Tum antiquos pictores, refert Plutarchus, solitos in pingendis regibus, si quid uitij erat formæ, non id prætermissum uideri uelle, sed quam maximè possent, seruata similitudine, emendabãt. Hanc ergo modestiam & uerecundiam in uniuersa historia obseruari cupio, ut fœda aut prætereantur, aut emendentur. Denique, ut dixi, studendum censeo, ut in nullo fermè idem gestus, aut status conspiciatur.

Animos

Animos deinde ſpectãtium mouebit hiſtoria, cum qui aderint quieti homines, ſuum animi motum maximè præ ſe ferent. Fit nanq; natura, qua nihil ſui ſimilium rapatius inueniri poteſt, ut lugentibus, collugeamus: ridentibus, arideamus: dolentibus, condoleamus. Sed hi motus animi, ex motibus corporis cognoſcuntur. Nam uidemus, ut triſtes, quòd curis adſtricti, & ægritudine defeſſi ſint, totis ſenſibus ac uiribus torpeãt, interq; pallentia, & admodũ labentia membra, ſeſe lenti detineant. Eſt quidem merentibus preſſa frons, ceruix languida, denicq; omnia ueluti defeſſa, & neglecta procidunt. Iratis uerò, quòd animi ira incendantur, & uultus & oculi intumeſcunt, ac rubent, membrorũq; omnium motus, pro furore iracundiæ, in eiſdem acerrimè & iactabundi ſunt. Læti autẽ & hilares cum ſumus, tum ſolutos, & quibuſdã flexionibus gratos motus habemus. Laudatur Euphranor, quòd in Alexandro Paridis

uultus

uultus & faciem effecerit, in qua illum & iudicem Dearum, & amatorẽ Helenæ, & unà Achillis interfectorẽ possis agnoscere. Est & dæmonis pictoris mirifica laus, quòd in eius tabulis adesse iracundũ, iniustum, inconstantem, unaq; & exorabilem, & clementem, misericordem, glorioſum, humilem, ferocemq; facilè intelligas. Sed inter cæteros refertur Aristidem Thebanum Apelli æqualem propè, hos animi motus expressisse, quos certum quidem est, & nos quoq; dum in ea re studium & diligentiã, quantũ conuenit, posuerimus, pulchrè assequimur. Pictori ergo corporis motus notissimi sint oportet, quos quidẽ multa sollertia à natura petendos censeo. Res enim perdifficilis est propè, infinitis animi motibus, corporis quoq; motus uariare. Tum quis hoc, nisi qui expertus sit, crediderit, usq; adeò esse difficile, cum uelis, ridentes uultus effigiare, uitare id, ne plorabundi magis quàm alacres uideantur? Tum uerò &

rò & quis poterit ſine maximo ſtudio & diligẽtia uultus exprimere, in quibus & os, & mentã, & oculi, & genæ, & frons, & ſupercilia in unum ad luctum, aut ad hilaritatem conueniant? Idcirco diligentiſſime ex ipſa natura cuncta perſcrutanda ſunt, ſemperq; promptiora imitanda. Eaq; potiſſimum pingẽda ſunt, quæ plus animis, quod excogitent, relinquant, quàm quæ oculis intueantur. Sed nos referamus nõnulla, quæ de motibus partim fabricauimus noſtro ingenio, partim ab ipſa natura didicimus. Primũ reor oportere, ut omnia inter ſe corpora ad eam rem, de qua agitur, concinnitate quadam moueantur. Tum placet in hiſtoria adeſſe quempiam, qui earum quæ gerantur rerum, ſpectatores admoneat, aut manu ad uiſendum aduocet, aut, quaſi id negocium ſecretum eſſe uelit, uultu, ne eò proficiſcare, truci, & toruis oculis minitetur: aut periculum, remúe aliquam illic admirandam demonſtret, aut us *Pingenda quæ ſint.*

aut ut ima arrideas, aut ut simul deplo
res, suis te gestibus inuitet: denique, &
quæ illi, cum spectantibus & quæ in-
ter se picti exequetur omnia, ad agen
dam & docendã historiam, congruãt
necesse est. Laudatur Thimantes Cy-
prius in ea tabula, qua Colloteicũ fe-
cit: Quod cum in Iphigeniæ immola
tione tristem Calcanta tristiorẽ feciſ-
set Vlyssem: inq; Menelao mœrore
affecto, omnem artem & ingeniũ ex-
posuisset, consumptis affectibus non
reperiens, quo digne modo tristissimi
patris vultus referret, pannis inuol-
uit eius caputut: cuiq; plus relinque-
ret, quod de illius dolore animo medi
taretur, quàm quod posset uisu discer
nere. Laudatur & nauis apud Romã,
ea in qua nauter Etruscus picto Glop-
cus, undecim metu & stupore percul-
sos, ob socium, quem supra undas me-
antem uidebant, expressit, ita pro se
quenq; suum turbati animi inditum
vultu, & toto corpore præferentem,
ut in singulis, singuli affectionũ mo-

tus ap-

tus, appareant. Sed decet hunc totum locum de motibus, breuissimè transigere. Sunt nanq; motus alij animorũ, quos docti affectiones nuncupant, ut ira, dolor, gaudiũ, timor, desiderium, & eiusmodi: sunt & alij corporum. Nam dicuntur moueri corpora pleriſq; modis, siquidẽ cum crescunt, aut minuũtur: cumq; ualentes in ægritudinem cadunt, cumq; à morbo in ualetudinem surgunt, cumq; locum mutant, & huiusmodi causis moueri corpora dicuntur. Nos autem pictores, qui motibus membrorũ uolumus animos affectos exprimere, cæteris disputationibus omissis, de eo tantũ motu referamus, quem tum factum dicunt, cum locus mutatus sit. Res oñis quæ loco mouetur, septem habet mouendi itinera. Nam aut sursum uersus, aut deorsum, aut in dexteram, aut in sinistram, aut illuc longè recedendo, aut contrà nos redeundo. Septimus uerò mouendi modus, is qui in gyrum ambiendo uergitur. Hos igitur oñes mo Motus

tus cupio esse in pictura. Adsint corpora nõnulla, quæ se ad nos porrigãt, alia abeãt horsum, dextrorsum, & sinistrorsum. Tum ex ipsis corporibus nõnullæ partes aduersus conspectantes, ostentẽtur, aliquæ retrocedãt, aliæ surſum tollãtur, aliquæ in infimũ tendantur. Sed cũ in his expingendis motibus, rano plerunq; & modus transgrediatur: iuuat hoc loco de statu, & de motibus membrorũ referre nonnulla, quæ ex ipsa natura collegi, unde planè intelligatur qua moderatione his motibus utendum sit. Perspexi quidẽ in homine, quàm in omni statu sui, totum substituat corpus capiti, membro omnium ponderosissimo. Tum si toto corpore idem in unum pedem institerit, semper is pes, tanquàm columnæ basis, est ad perpendiculum capitu subiectus. Ac fermè semper eò stantis uultus porrectus est quò sit pes ipse directus. Capitis uerò motus animaduerti, uix unquàm ullam in partẽ esse tales, ut non semper aliquas

aliquas reliqui corporis partes ſub ſe poſitas habeat, quibus immane pondus regat, aut certè in aduerſam partem, tanquàm alterã lancem, aliquod membrum protrahat, quod ponderi reſpõdeat. Nanqꝫ idem uidemus, dum quis manu extenſa, pondus aliquod ſubſtentat, ut altero pede tanquàm aſſe bilancis firmato, alia tota corporis pars ad coæquandũ pondus contrà ſiſtatur. Intellexi & ſtantis caput, non plus uerti ſurſum, q̃ quo oculi cœlum medium contueãtur, neqꝫ in alterũ latus plus diuerti, quàm uſqꝫ quo mentum, ſcapulã attigerit In ea uerò parte corporis qua incingimur, uix unquã ita intorquemur, ut homerum ſupra umbilicũ, ad rectã lineam ſuper aſtituamus Tibiarum & brachiorũ motus, liberiores ſunt, modo cæteras corporis honeſtas partes non impediãt, At in his illud à natura perſpexi, manus fermè nunquã ſupra caput, neqꝫ cubitũ ſupra humeros eleuari. Neqꝫ ſupra genu pedem in altum attolli, neqꝫ

pedem à pede plus diſtare, quàm quantum pedis unius ſpaciũ interſit. Tum ſpectaui ſi quã in altum protendamus manum, eum motum, cæteras omnes eius lateris partes, ad pedem uſq; ſubſequi, ut etiam ipſius pedis calcaneus, eiuſdem brachij motu, a paumẽto eleuetur. Sunt his ſimillima perplurima, quæ diligens artifex animaduertet, & fortaſſe quæ ipſe hactenus retuli, uſq; adeò in promptu ſunt, ut ſuperflua uideri poſſint. Sed ea idcirco non neglegximus, q̃d pleroſq; in ea re uehementer errare nouerimus. Motus enim nimium acres exprimunt, efficiuntq́; ut in eodem ſimulachro, & pectus & nates, uno ſub proſpectu conſpiciantur: quod quidem cum impoſſibile factu, tum indecentiſſimum uiſu eſt. Sed hi quò audiũt, eas imagines maximè uiuas uideri, quæ plurimũ membra agitent, eò hiſtrionũ motus, ſpreta omni picturæ dignitate, imitantur. Ex quo non modo gratia & lepore eorũ opera nuda ſunt, ſed etiam artificis nimis

feruens

ferues ingenium exprimũt. Suaues enim & gratos, atq; ad rem de qua agitur, condecẽtes habere pictura motus debet. Sit in uirginibus motus & habitudo uenusta, simplici ætate cõpta, atq; amœna, quæ statum magis sapiat & dulcem quietem quam agitationẽ: tametsi Homero, quẽ Zeusis secutus est, etiam in fœminis forma ualidissima placuit. Sint in adolescente motus leuiores, iocundi, cum quadam significatione ualentis animi & uiriũ. Sint in uiro motus firmiores, & status celeri palestræ admodũ ornati. Sint in senibus omnes motus tardi. Sintq; ipsi status defessi, ut corpus non pedibus modo ambobus sustineant sed & manibus aliquo inhæreant denicq; pro dignitate cuiq; sui motus corporis, ad eos, quos ueris exprimere motus animi, referantur. Tum denicq; maximarum animi perturbationũ, maximè in membris significationes, assini necesse est. Atqui hæc de motibus ratio in omni animãte admodum cõmunis est.

Non enim cõuenit bouem aratorem, his motibus uti, quibus Bucephalum generosum Alexandri equũ. At celebrem illam Inachi filiam, quæ in uaccam conuersa sit, fortassis currentem erecta ceruice, leuatis pedibus, intorta cauda perapte pingemus. hæc de animantium motu breuiter excursa, sufficiant. Nunc uerò quoniam & rerum inanimatarum, eos omnes quos dixi motus, in pictura necessarios esse arbitror, quonam illa pacto moueantur dicendum censeo. Sanè & capillorũ, & iubarum, & ramorũ, & frondium, & uestium motus in pictura expressi delectant Ipse quidem capillos cupio eos omnes quos retuli septem motus agere. Etenim uertantur in gyrum, nodum conantes atq; undent in aera, flammas imitantes, modoq; sub alijs crinibus serpiant, modo sese in has, atq; has partes attollant: sintq; item ramorum flexus, & curuationes partim in sublimè arcuati, partim introcedant, partim ut funis, intorqueantur.

tur. Idq; ipsum in plicis pannorū obseruetur, ut uelut ex trunco arboris rami in omnes partes emanent, sic ex plica succedant plicæ, utputa in suos ramos: in hisq; idem quoque omnes motus expleantur, ut nulla panni extensio adsit, in qua non idem fermè omnes motus reperiantur. Sed sint motus omnes, quod sæpius admoneo, moderati & faciles, gratiamq; potius quàm admirationē laboris exhibeāt. Iam uerò cum pannos motibus apros esse uolumus, cumq; natura sui panni graues, & assiduo in terram cadentes, omnes admodum flexiones refugiāt, pulchrè idcirco in pictura Zephyri, aut Austri facies perflans inter nubea ad historiæ angulū ponetur, qua panni omnes aduersi pellantur. Ex quo gratia illa aderit, ut quæ corporū latera uentus ferit, quòd panni uento ad corpus imprimantur, ea sub panni uelamento propè nuda appareant. A reliquis uerò lateribus panni uento agitati, peraptè in aera inundabunt.

Sed in hac uenti impulsione, illud ca-
ueatur, ne ulli pannorũ motus contra
uentum surgant, neue nimium refra-
cti, neue nimium porrecti sint. Hæc
igitur de motibus animantium, & re-
rum inanimatarũ dicta, ualde à picto-
re seruanda sunt: tum etiam ea omnia
diligenter exequenda, quæ de super-
ficierum membrorum, corporumq;
compositione, recensuimus. Itaq; duæ
à nobis partes picturæ absolutæ sunt,
circũscriptio & cõpositio. Restat ut de
luminũ receptiõe dicendũ sit. In rudi
mentis satis demõstrauimus, quã uim
lumina ad uariandos colores habeãt.
Nã manẽtibus colorũ generib. modo
apertiores, modo restrictiores colores
pro luminũ, umbrarũq; pulsu fieri ed
cuimus, albumq; & nigrũ, colores eos
esse, qbus lumina & umbras in pictura
exprimamus: cæteros uerò colores tan
quàm materiã haberi, quibus luminis
& umbræ alterationes adigant. Ergo
cæteris omissis explicandũ est quonã
pacto sit pictori albo & nigro utendũ.
Veteres

Veteres pictores, Polignotũ & Thimantem quatuor coloribus, tantum usos fuisse, tum Aglaophon simplici colore delectatum, admirantur, ac si in tanto, quem putabat esse colorum numero, modicum sit, eosdem optimos pictores, tam paucos in usum delegisse, copiosiq; artificis putent, omnem colorũ multitudinẽ, ad opus congerere. Sanè ad gratiam & leporem picturæ affirmo, copiam colorũ & uarietatem plurimum ualere, sed sic uelim pictores eruditi existiment, summã industriam atq; artem, in albo tantum & nigro disponendo uersari, inq; his duobus probè locandis, omne ingenium & diligentiam consumandam. Nam ueluti luminum & umbræ casus id efficit, ut quo loco superficies turgeant, quóue in cauũ recedant, quantumue quæq; pars declinet ac deflectat appareat. Sic albi & nigri concinnitas efficit illud, quod Nitiæ pictori Atheniensi laudi dabatur. Quódue artifici in primis optan-

dum est, ut suæ res pictæ maximè emi nere uideantur. Zeusim nobilissimũ, uetustissimumq; pictorẽ dicunt, quasi principem ipsam hanc luminum & umbrarum rationem, tenuisse. Cæteris uerò ea laus minimè attributa est. Ego quidem pictorem nullum uel mediocrem putabo, eum qui non planè intelligat, quam uim umbra omnis & lumina in quibusq; superficiebus habeant. Pictos ego utilius, & doctis & indoctis cõsentientibus laudabo, eos qui, uelut exsculpti, extare à tabulis uideantur, eosq; contrà uituperabo, quibus nihil artis, nisi fortassis in lineamentis, eluceat. Bene conscriptam, optimè coloratam compositionem esse uelim. Ergo ut uituperatione careant, utq; laudem mereantur, in primis lumina & umbræ diligentissimè notanda sunt. Atq; animaduertendum quàm in eam superficiem, in quam radij luminũ ferìant, color ipse insignior atq; illustrior sit. Tum ut dehinc sensim deficiente ui luminum

luminum, idem color, subfuscus reddatur. Denicq animaduertendum est, quo pacto semper umbræ luminibus ex aduerso respondeant, ut nullo corpore superficies lumine illustretur, in quo eodem contrarias superficies, umbris obtectas, non repertas. Sed quantum ad lumina albo, & umbras nigro imitandas pertinet, admoneo: ut præcipuum studium adhibeas ad superficies eas cognoscendas, quæ lumine, aut umbra pertactæ sunt.

Id quidem à natura & rebus ipsis pulchrè perdisces. Eas demum cum probè tenueris, cum leuissimo albo quàm parcissimè suo loco intra fimbrias colorem alteres, suoq; contrario loco, pariter nigrum illicò adiunges. Nam hac albi & nigri conlibratione, ut ita dicam, surgens prominentia, fit perspicatior. Dehinc pari parsimonia additamentis prosequere, quoad quid satis sit, assecutum te sentias. Erit quidem ad eam rem cognoscendã iudex optimus speculum

Ac nescio

Ac nescio quo pacto res pictæ in speculo gratiã habeant, si umbra careant. Tum mirum est, ut omnis menda picturæ, in speculo deformior appareat. A natura ergo suscepta, speculi iudicio emẽdentur. Sed liceat hic nõnulla, quæ à natura hausimus, referre. Animaduerti quidem, ut planæ superficies, uniformem, omni loco sui, colorem seruent. Sphæricæ uerò & concauæ, colores uariant. Nã istic clarior, illic obscurior. Alio uero loco, medij coloris speciem, seruatur.
Hæc autem coloris in non planis superficiebus alteratio, difficultatẽ exhibet ignauis pictoribus; sed si, ut docuimus, rectè fimbrias superficierum pictor cõscripserit, luminumq; sedes discriminârit, facilis tum quidem erit colorãdi ratio. Nam leuissimo quasi rore primum usq; ad discriminis lineam, albo aut nigro eam superficiẽ, ut oporteat, alterabit; Dehinc aliam, ut ita loquar, irrorationem citrà lineam, post hanc aliam citrà hanc, & citrà

citrà eam aliā superaddendo assequetur, ut cum illustrior locus apertiori colore pertinctus sit, tum idem deinceps color, quasi fumus, in contiguas partes diluatur. At meminisse oportet, nullam superficiem usq; adeò dealbandam esse, ut candē multò ac multò candidiorē nequeas efficere. Ipsas quoq; niueas uestes, exprimendo citrà ultimū candorem, longè residendū est. Nam habet pictor aliud nihil quàm album colorem, quò ultimos terssissimarū superficierū fulgores imitetur: solumq; nigrum inuenit, quo ultimas noctis tenebras referat. Idcirco in albis uestibus pingendis, utrum ex quatuor generibus colorum, fuscipere opus est, quod quidem apertum & clarum sit: Idq; ipsum contrà in nigro, fortassis pallio pingendo, alium extremum, quòd nō longè ab umbra distet, ueluti profundi, & nigrantis maris colorē sumemus. Denicq; utm tantum hæc albi & nigri compositio habet, ut arte & modo facta, aureas, argenteasq;

argenteasq; ac uitreas splendidissimas superficies, demonstret in pictura. Ergo uehemẽter uituperandi sunt pictores, qui albo intemperanter, & nigro indiligenter utuntur. Ideò ipse uellem apud pictores album colorem longè carius, quàm præciosissimas gemmas, coemi. Cõduceret quidem album & nigrum, ex illis unionibus Cleopatræ, quos aceto colliquabat, constare, quo eorum auarissimi redderentur. Nam & lepidiora opera, & ad ueritatem proximiora essent, neque facilè dici potest, quantam esse oporteat distribuendi albi, in pictura, parsimoniam, atque modũ. Hinc solitus erat & Zeuxis pictores redarguere, quòd nescirent quid esset nimis. Quòd si uitio indulgendum est, minus redarguendi sunt, qui nigro admodum profuse, quàm qui albo paulum intemperanter utantur. Natura enim ipsa indies atrum & horridum opus, usu pingendi odisse discimus. Continuoq; quò plus intelligi

intelligimus, eò plus ad gratiam & uenustatem manum delinitam reddimus. Ita natura omnes aperta & clara amamus. Ergo qua in parte facilior peccato uia patet, eò obstruenda est magis. Hæc de albi & nigri usu dicta hactenus. De colorum uerò generibus, etiam ratio quædam adhibenda est. Sequitur ergo ut de colorum generibus nonnulla referamus, non id quidem, quemadmodum Vitruuius architectus, quo loco rubrica optima, & probatissimi colores inueniantur. Sed quonam pacto selecti, & ualdè pertriti colores in pictura componendi sint. Ferunt Euphranorem priscum pictorem, de coloribus non nihil mandasse literis, ea scripta non exiant hac tempestate. Nos autem qui hanc picturæ artem, seu ab aliis olim descriptam, ab inferis repentam, in lucem restituimus: siue nunq̃ à quoquã tractatã, à superis deduximus, nostro, ut usq; fecimus, ingenio, pro instituto rem pſequamur. *Colorum genera.*

Velim

Velim genera colorum & species, quoad id fieri possit, omnes, in pictura quadã cũ gratia & amoenitate spectari. Gratia quidẽ tunc extabit, cum exacta quadam diligentia colores coloribus aderunt: ut si Dianam agentem choros pingas, huic nymphæ uirides, illi propinquæ candidos, proximæ huic purpureos, alteri croceos amictus dari conuenit. Ac deinceps istiusmodi colorum diuersitate, certe indurantur, ut clari semper colores, alii quibus diuersi generis obscuris coloribus, cõiungantur. Nam ea quidem coniugatio colorum, & uenustatem, à uarietate: & pulchritudinẽ, à comparatione illustriorem refert. Atqui est quidẽ nonnulla inter colores amicitia, ut iuncti alter alteri gratiam & uenustatem augeat. Rubeus color: si inter cœlestem & uiridem medius insideat, mutuũ quiddam utrisq; suscitat decus. Niueus quidem color, non modo inter cinereum atq; croceũ positus, sed penè omnibus coloribus hilaritatem

ſaritatem præſtat. Obſcuri autem colores, inter claros, nō ſine inſigni dignitate aſſident. Parique ratione inter obſcuros, clari bellè collocantur. Ergo quam dixi uarietatem colorū, in hiſtoria pictor diſponet. At ſunt qui auro immodicè utantur, quod aurum putent quandam hiſtoriæ afferre maieſtatē, eos ipſe planè non laudo, quin & ſi eam uelim Didonē Virgilij expingere, cui pharetra ex auro, in aurumq; crines nodabantur. Aurea cui fibula ueſtem ſubnectebat, aureiſq; frenis uehebatur, omniaq; ſplendebāt auro. Eam tamen aureorū radiorum copiam, quæ undiq; oculos uiſentiū perſtringat, potius coloribus imitari enitar, quàm auro. Nam cum maior in coloribus ſit artificis admiratio, & laus, tum etiam uidere licet, in plana tabula auro poſito, ut pleraq; ſuperficies, quas claras & fulgidas repreſentare oportuerat, obſcuræ uiſentibus appareant. Aliæ fortaſsis quæ umbroſiores debuerant eſſe, luminoſio-

res porrigantur. Cætera quidem fabrorũ ornamenta, quæ picturæ adiuuantur, ut scilicet circumsculptæ columnæ, & bases & fastigia, non sanè uituperabo, si ex ipso argento atq; auro solido, uel admodum purissimo fuerint. Nam & gemmarum quoq; ornamentis, perfecta & absoluta historia dignissima est. Hactenus picturæ partes tres, breuissimè transactę à nobis sunt. Diximus de circumscriptione minorum & maiorum superficierum. Diximus de compositione membrorum, atq; corporum. Diximus de coloribus, quantum ad pictoris usum pertinere arbitrabamur. Omnis igitur pictura à nobis exposita est, quam quidem in tribus his rebus consistere prædiximus: circumscriptione, compositione & luminum receptione.

Sed

LEONIS BAPTISTAE DE ALBERTIS, LIBER III. PICTOR INCIPIT.

SED cum ad perfectū pictorem instituendū, ut omēs quas recensuimus laudes, assequi possit, nō nulla etiā supersunt, quę his commentariis minime prætereunda censeo, ea quam breuissimè referamus. Pictoris officiū est, quæuis data corpora ita in superficie lineis & coloribus conscribere atq; pingere, ut certo interuallo, certaq; centrici radij positione constituta, quæq; picta uideas, eadem prominentia, & datis corporibus persimillima uideantur. Finis pictoris laudem, gratiam & beneuolentiā, magis quam diuitias ex opere adipisci. Id quidem assequetur, dum eius pictura oculos, & animos spectantium tenebit, atque mouebit. Quæ res quonam argumento fieri possint, diximus cū de compositione

Pictoris officium

atq; luminum receptione ſupra diſce-
ptauimus. Sed cupio pictorem, quo
hæc poſſit omnia pulchre tenere, in
primis eſſe uirum & bonũ, & doctum
bonarum artium. Nam nemo neſcit
quantum probitas, uel magis quàm
omnis induſtriæ, aut artis admiratio,
ualeat ad beneuolentiam ciuiũ com-
parandam. Tum nemo dubitat bene-
uolentiam multorum artifici plurí-
mum cõferre ad laudem, atq; ad opes
parandas. Siquidem ex ea fit, ut non-
nunquàm diuites beneuolentia, ma-
giſquàm artis peritia moueantur, ac
lucra ad hunc potiſſimum modeſtum
& probum deferant, ſpreto alio peri-
tiore ſanè, ſed fortaſſis intemperanti.
Quæ cum ita ſint, moribus egregiè
inſeruiendũ erit artifici, maximè hu-
manitati & facilitati, quo & beneuo-
lentiam, firmum contrà paupertatem
præſidium, & lucra, optimum ad per
ficiendam artem, auxilium, aſſequa-
tur. Doctum uerò pictorẽ eſſe opto,
quoad eius fieri poſſit, omnibus in
artibus

artibus liberalibus, sed in eo præsertim Geometriæ peritiam desidero. Assentior quidem Pamphilo antiquissimo & nobilissimo pictori, à quo ingenui adolescentes primo picturam didicere. Nam erat eius sententia, futurum neminem pictorem bonum, qui Geometriam ignorârit

Nostra quidem rudimenta, ex quibus omnis absoluta & perfecta ars picturæ depromitur, à Geometra facilè intelliguntur. Eius uerò artis imperitis, neq; rudimenta, neque ullas picturæ rationes, posse satis patêre arbitror. Ergo Geometriam pictoribus minimè negligendam affirmo. Proximè non ab re erit, si poëtis atq; rhetoribus delectabuntur. Nam hi quidem multa, cum pictore, habent ornamenta communia.

Neq; parum illi quidem multarum rerum notícia copiosi literati, ad historiæ compositionem pulchrè constituendam iuuabũt, quæ omnis laus præsertim in inuentione consistit.

Atqui ea quidem hanc habet uim, ut etiam sola inuentio, sine pictura delectet. Laudatur dum legitur illa calumniæ descriptio, quam ab Apelle pictam, refert Lucianus. Eam quidem enarrare, minimè ab instituto alienum esse censeo, quò pictores admoneantur, eiusmodi inuentionibus fabricandis aduigilare oportere.

Calumniæ descriptio.

Erat enim uir unus cuius aures ingentes extabant, quem circa duæ adstabant mulieres Inscitia, & Suspitio, parte alia ipsa Calumnia aduentans, cui forma mulierculæ speciosæ, sed quæ ipso uultu nimis callere astu uisebatur: manu sinistra facem accensam tenens: alteram uerò manu per capillos trahens adolescentem, qui manus ad cœlum tendit. Duxq; huius est uir quidam pallore obsitus, deformis, truci aspectu, quem merito compares his, quos in acie longus labor confecerit, hunc esse Liuorem merito dixere. Sunt & aliæ duæ Calumniæ comites mulieres, ornamenta

menta dominę componentes, Insidię & Fraus. Post has pulla & sordidissima uestę operta sese dilanians, adest Pœnitentia. Proximè sequente pudica & uerecunda Veritate. Quę planè historia, etiã si dum recitatur animos tenet, quantum censes eam gratiæ & amœnitatis ex ipsa pictura, eximij pictoris, exhibuisse? Quid tres illæ iuuenculæ sorores, quibus Exiodus imposuit nomina: Aglaia, Euphosine, atq; Thalia, quas pinxere implexis inter se manibus ridentes, soluta & perlucida uestę ornatas. Ex quibus liberalitatẽ demonstratã esse uoluere: quòd una sororũ det, alia accipiat, tertia reddat beneficium. Qui quidem gradus, in omni perfecta liberalitate, adesse debent. Vides quàm huiusmodi inuenta, magnã artifici laudẽ comparent? Idcirco sic cõsulo, poetis atq; rhetoribus, cæterisq; doctis literarũ, sese pictor studiosus, familiarem atq; beneuolum dedat. Nam ab eiusmodi eruditus ingenijs, cũ ornamenta acci-

piet optima, tum in his profectò inuentionibus iuuabitur, quæ in pictura non ultimam sibi laudem uendicent. Phydias egregius pictor, fatebatur se ab Homero didicisse, qua potissimum maiestate Iouem pingeret. Nostris, sic arbitror, nos etiam poetis legendis, & copiosiores & emendatiores futuros, modo discendi studiosiores fuerimus, quàm lucri. Sed plerunq; non minus studiosos, quàm cupidos, quòd uiam perdiscendæ rei ignorent, magis quàm discendi labor frangit. Idcirco quonam pacto in hac arte nos eruditos fieri oporteat, ordiamur. Caput sit: omnes discendi gradus, ab ipsa natura esse petendos. Artis uerò perficiendæ ratio, diligentia, studio & assiduitate comparetur. Velim quidem eos qui pingendi artẽ ingrediuntur, id agere, quod apud scribendi instructores obseruari uideo. Nam illi quidẽ prius omnes elementorũ characteres seperatim edocent. Postea uerò syllabas, atque subinde dictiones

fictiones componere instruit. Hanc ergo rationem & nostri in pingendo sequantur. Primo ambitū superficierum, quasi picturæ elementa, tum & superficierū connexus. Dehinc membrorū omnium formas, distincte edisscant, omnesq; quæ in membris possint esse differentias, memoriæ cōmendent. Nam sunt ille quidem neq; modicæ neq; non insignes. Aderūt quibus sit nasus gibbosus. Erunt qui gerant simas nares, recuruas, patulas: alij buccas fluentes porrigūt: alios labiorum gracilitas ornat, ac deinceps quæq; membra aliquid præcipuū habent, quod cum plus aut minus adfuerit, tunc multò totum membrū variet. Quinetiam uidemus ut eadem membra pueris nobis rotunda, & ut ita dicam, tornata atq; leuia, ætatis uerò accessu aspertora, & admodū angulata sint. Hæc igitur omnia picturæ studiosus, ab ipsa natura accipiet, ac seorsū ipse assiduo meditabitur, quonam pacto quæq; extent: In eaq; inuestiga-

tione continuò oculis & mente persistet Spectabit nanq; sedentis gremiũ, & tibias, ut dulce in procliuum labantur Notabit stantis faciem totam, atq; habitudinem. Denique nulla erit pars, cuius officium & symmetriã, ut Græci aiunt, ignoret. At ex partibus omnibus non modo similitudinẽ rerum, uerum etiam in primis ipsam pulchritudinẽ diligat. Nam est pulchritudo in pictura res non nimis grata, quàm expetita. Demetrio pictori illi prisco ad summã laudem defuit, quòd similitudinis exprimendæ fuerit curiosior, quàm pulchritudinis. Ergo à pulcherrimis corporibus omnes laudatæ partes, eligendæ sunt Itaq; non in postremis ad pulchritudinẽ habendam, percipiendam atque exprimendam, studio & industria contẽdendum est. Quæ res tametsi omnium difficillima sit, quòd non uno loco omnes pulchritudinis laudes comperiantur, sed raræ illæ quidem ac dispersæ sint, tamen

men in ea inuestiganda, ac perdiscenda omnis labor exponẽdus est. Nam qui grauiora apprehendere, & uersare didicerit, is facilè minora poterit ex sententia. Nec ulla est usqueadeò difficilis res, quàm non studio & assiduitate possis perficere. Sed quò sit studium non futile & cassum, fugienda est illa consuetudo multorum, qui suapte ingenio, ad picturæ laudem contendunt, nullam naturalẽ faciem eius rei oculis, aut mente coràm sequentes. Hi enim non rectè pingere discunt, sed erroribus assuescunt. Fugit enim imperitos, ea pulchritudinis Idea, quam peritissimi uix discernũt. Zeusis præstantissimus & omnium doctissimus & perituissimus pictor, facturus tabulam, quam in templo Lucinæ apud Crothoniates publicè dicaret, non suo confisus ingenio temerè, ut ferè omnes hac ætate pictores, ad pingendum accessit, sed quòd putabat omnia, quæ ad uenustatem

quæreret

quæreret, ea non modo proprio ſtu-
dio non poſſe, ſed ne à natura quidem
petita, uno poſſe in corpore reperiri.
Idcirco ex omni eius urbis iuuentute
delegit uirgines quinq; , forma præ-
ſtantiores , ut quod in quaq; eſſet for-
mæ muliebris laudatiſſimū , id in pi-
ctura referret. Prudenter is quidem:
nam pictoribus nullo propoſito ex-
emplari, quod imitentur, ubi ingenio
tantum pulchritudinis laudes capta-
re enitūtur, facilè euenit, ut eo labore
non quam debēt, aut quærunt pulchri
tudinem aſſequantur, ſed planè in ma
los, quos uel uolentes uix poſſunt di-
mittere, pingēdi uſus dilabantur. Qui
uerò ab ipſa natura omnia ſuſcipere
conſueuerit, is manum ita exercitatā
reddet, ut ſemper quicquid conetur
naturam ipſam ſaptat. Quæ res, in pi-
cturis , q̄ ſit optanda uidemus . Nam
in hiſtoria ſi adſit facies cogniti alicu-
ius hominis, tametſi nōnullæ præſtan
tioris artificij eminent, cognitus ta-
men uultus omnium ſpectantiū ocu-
los ad

los ad se rapit. Tantam in se, quod sit à natura sumptum, & gratiam & uim habet. Ergo semp quæ picturi sumus, ea à natura sumamus, semperq; ex his quæq; pulcherrima & dignissima deligamus. Sed cauendum ne quod plerique faciunt, ea minimis tabellis pingamus. Grandibus enim imaginibus te uelim assuefacias, quæ quidē quàm proximè magnitudine, ad id quod uelis efficere, accedant. Nam in paruis simulachris maxima uitia maximè latent. In magna effigie, etiam minimi errores cōspicui sunt. Scripsit Gallienus uidisse se in anulo sculptū Phaëtontem quatuor equis uectum, quorū frena & omnes pedes & pectora distinctè uidebant. Concedant pictores hanc laudem sculptoribus gemmarū, ipsi uerò maioribus in campis laudis uersentur. Nam qui magnas figuras fingere aut pingere nouerit, is perfacilè atq; optimè unico tractu eiusmodi minuta poterit. Qui uerò pusillus his monstribus manum & ingeniū assue-

fecerit,

fecerit, facilè in maioribus aberrabit. Sunt qui aliorũ pictorum opera emulentur, atq; in ea re sibi laudem quærant, quod Gamalidem sculptorem fecisse ferunt, qui duo pocula cælauit, in quibus Zenodorum ita æmulatus est ut nulla in operibus differentia agnosceretur. At pictores maximo in errore uersantur, si non intelligunt, eos qui pinxerint conatos fuisse tale simulachrum repræsentare, quale nos ab ipsa natura depictum, in uelo intuemur: Vel si iuuat opera aliorum imitari, quòd ea firmiorẽ, quàm uiuentes patientiã ad se ostẽdendam præstent, malo mediocriter sculptã, quàm egregiè pictam rem imitãdam proponas. Nam ex pictis rebus, solum ad aliquã similitudinem referendam, manus assuefacimus. Ex rebus uerò sculptis, & similitudinem, & uera lumina deducere discimus. In quibus quidem luminibus colligendis, plurimum confert, pilis palpebrarũ aciem intuitus subopprimere, quo illic lumina subfusca

fusca, & quasi intercisione depicta uideantur. Ac fortassis conducet fingendo exerceri, quàm pennículo. Certior enim & facilior est sculptura, quàm pictura. Neq; unquā erit quispiam qui rectè possit eam rem pingere, cuius omnes prominentias non cognoscat. Prominentiæ uerò facilius reperiuntur sculptura, quàm pictura. Etenim sit hoc ad rem nō mediocre argumentum, quod uidere liceat, quàm omni ferè in ætate mediocres aliquos fuisse sculptores inuenias: pictores uerò penè nullos non irridendos, ac prorsus imperitos reperies. Denique sine picturæ studeas siue sculpturæ, semper tibi proponendū est elegans & singulare aliquod exemplar quod & spectes & imiteris, in eoq; imitando diligētiam celeritati cōiunctā, ita adhiberi oportere censeo, ut nunquàm pennículum aut stilum ad opus admoueat pictor, quin prius mente, quid facturus, & quomodo id perfecturus sit, optimè constitutum habeat. Tutius est enim

errores

errores mente leuare, quàm ex operè abradere. Tum etiam dum ex compo sito agere omnia eõ ſueuerimus, fit ut Aſclepiodoro longè proniores artifices reddamur, quem quidem omniũ uelociſſimũ pingendo fuiſſe ferunt. Nam reddit ad rem peragendã prom ptum, accinctum, expeditumq; ingr nium, id quod exercitatiõe agitatum calet. Eaq; manus uelociſſima ſequitur, quam certa ingenij ratio duxerit. Si qui uerò ſunt pigri artifices, hi profecto ideirco ita ſunt, quòd lentè & morosè eam rem tentent, quam non prius menti ſuæ, ſtudio perſpicuã effecere. Dumq; inter eas erroris tenebras uerſantur, meticuloſi ac ueluti obcæcati penniculo, ut cæcus bacillo ignotas uias, & exitus, prætentant ac perquirũt. Ergo nunquàm niſi præuio ingenio, atq; eodem bene erudito, manũ ad opus admoueat. Sed cum ſit ſummum pictoris opus hiſtoria, in qua quidem omnis rerũ copia & elegantia adeſſe debet, curandum eſt, ut non modo

non modo hominē, uerum & equum & canem, & alia animātia, & res omnes usu dignissimas, pulchre pingere quoad per ingenium id liceat, discamus; quò uarietas & copia rerum, sine quibus nulla laudatur historia, in nostris rebus minimè desideretur.

Magnum id quidem atq; uix ulli antiquorum concessum, ut omni in re non dico præstaret, sed uel mediocriter esset doctus, tamen omni studio enitendum censeo, ne nobis negligentia nostra, ea desint, quæ & laudem afferūt per magnam si assequantur, & uituperationē si negligantur. Nicias Athenienſis pictor, diligentissimè pinxit mulieres. At Zeusim muliebri in corpore pingendo, plurimum alijs præstitisse ferunt. Eraclides nauibus pingendis claruit. Serapion nequibat hominem pingere, cæteras plane res pulcherrimè pingebat. Dionysius nihil nisi hominē poterat. Alexander, is qui Pompeij por

h neum

ticum pinxit, quadrupedes omnes, maximeq; canes, egregiè faciebat. Aurelius, quòd semper amaret, solũ deas in earumq; simulachris amatos uultus, exprimere gaudebat. Phydias in deorum maiestate demonstranda, quàm in hominum pulchritudine elaborabat. Euphranori dignitatem Heroum simulare cordi admodum erat, in eaq; re cæteros antecelluit. Itaque cuiusq; non æqua facultas fuit. Proprias enim dotes natura singulis ingenijs elargita est, quibus non usque adeò contenti esse debemus, ut quid ultrà possimus intentatum relinquamus, sed & naturæ dotes, industria, studia atq; exercitio colendæ augendæq; sunt. Præterea nihil, quod ad laudem pertineat, negligẽtia prætermissum à nobis uideri debet. Cæterum cum historiam picturi sumus, prius diutius excogitabimus, quonam ordine, & quibus modis eam componere pulcherrimum sit. Modulosq; in chartis

chartis conijcientes, tum totam hiſtoriam, tum ſingulas eiuſdem hiſtoriæ partes cõmentabimur, amicoſq; omnes, in ea re, conſulemus. Deniq; omnia apud nos ita præmeditata eſſe elaborabimus, ut nihil in opere futurum ſit, quod non optimè qua id ſit parte, locandum, intelligamus. Quoue id certius teneamus, modulos in parallelos diuidere iuuabit, ut in publico opere cuncta, ueluti ex priuatis commentarijs, ducta ſuis ſedibus collocentur. In opere uerò perficiendo, eam diligẽtiam adhibebimus, quæ ſit coniuncta celeritati agendi, quam neq; tædium à proſequendo deterreat, neque cupiditas perficiendi præcipiter. Interlaxandus interdum negotij labor eſt, recreandusq; animus, neque id agendum quod plerique faciunt, ut plura opera aſſumant, hoc ordiantur, hoc inchoatum atq; imperfectum abijciant. Sed quæ cœperis opera, ea omni ex parte perfecta reddenda ſunt.

Cuidam cum imaginē ostenderet dicenti, hanc modo pinxi. Respondit Apelles: te quidem tacente id sanè perspicuum est, quin & muror, non plures huiuscemodi abs te esse pictas. Vidi ego aliquos tum pictores atque sculptores, tum Rhetores & Poëtas, si qui, nostra ætate, aut Rhetores aut Poëtæ appellandi sunt, flagranti studio aliquod opus aggredi, qui postea dum ardor ille ingenij deferbuit, inchoatum ac rude opus deserunt, novaq; cupiditate aliud agendi ad nouissima sese conferunt: quos ego homines profecto uitupero. Nam omnis qui sua posteris grata, & accepta fore opera cupiunt, multo antè meditari opus oportet, quod multa diligentia perfectū reddant. Siquidem non paucis in rebus ipsa diligentia grata, non minus est, quàm omne ingenium. Sed uitanda est superflua illa, ut ita loquar, superstitio, eorum qui dum omni uitio sua penitus carere, & nimis polita

polita esse uolunt, prius contritum opus uetustate efficiunt, quàm absolutum sit. Prothogenem soliti erant uituperare antiqui pictores, quòd nesciret manum à tabula amouere. Merito id quidem: Nam conari sane oportet, ut pro ingenij uiribus, quantum sat sit, diligentia rebus adhibeatur. Sed in omni re plus uelle quàm uel possis, uel deceat, pertinacis est ingenij non diligentis. Ergo moderata diligentia rebus adhibenda est, amicíq; consulendi sunt: quin & in ipso opere exequendo omnes passim spectatores recipiendi & audiendi sunt. Sic enim pictoris opus multitudini gratum futurum est. Ergo multitudinis censuram & iudicium tum non aspernetur, cum adhuc satisfacere opinionibus liceat. Apellem aiunt post tabulam solitum latitare, quò & uisentes liberius dicere, & ipse honestius uitia sui operis recitantes, audiret. Nostros ergo pictores palàm &

audire ſæpius & rogare omnes quid ſentiant uolo, quandoquidem id cum ad certas res, tum ad gratiam pictori aucupandam ualet. Nemo enim eſt qui non ſibi decorum putet, ſuam in alienis laboribus ſententiam proferre. Tum minimè uerendum eſt, ne uituperatorum & inuidorum iudicium laudibus pictoris quicquàm poſſit decerpere. Perſpicua enim ac celeberrima eſt pictoris laus, dicacemq; teſtem ipſum bene pictum opus habet. Ergo omnis audiat, ſecumq; ipſe rem prius penſitet atque emendet. Deinde cum omnes audierit, peritioribus pareat. Hæc habui quæ de pictura his commentariis referrẽ. Ea ſi eiuſmodi ſunt ut pictoribus cõmodum atq; utilitatem aliquam afferant, hoc potiſſimũ laborum meorũ præmium expecto, ut faciem meam in ſuis hiſtoriis pingant, quò illos memores beneficij & graros eſſe, ac me artis ſtudioſum fuiſſe poſteris prædicent. Si uerò expectationi-

ctationibus eorum minimè satisfeci, non tamen, quod tantã aggredi rem ausi fuerimus, uituperent. Nam si, quod laudis est conari, id perficere nostrum ingenium nequiuit, meminerint tamen solere in maximis rebus laudi esse id uoluisse quod difficillimum esset. Aderunt forrasse qui nostra uitia emendent, & in hac præstantissima & dignissima re, longe magis quàm nos possint esse pictoribus adsumento, quos ego si qui futuri sint, etiam atq; etiã precor, ut hoc munus alacri animo ac prompto suscipiant, in quo & ipsi ingeniũ exerceãt suum, & hanc nobilissimam artem exculussimam reddant. Nos tamen hanc palmam præripuisse ad uoluptatem ducimus, quandoquidẽ primi fuerimus, qui hãc artem subtilissimã literis mandare studuerimus Quod quidem sanè difficillimũ inceptũ, si pro expectatione legentiũ perficere nequiuimus, in eo natura magis, quàm nos inculpanda

panda eſt, quæ hanc legem rebus impoſuiſſe uiſa eſt, ut nulla ſit ars, quæ non à mendoſis admodum initijs exordium ſumpſerit. Simul enim ortum atque perfectum nihil eſſe aiunt. Qui uerò nos ſequentur, ſi qui aderunt, ſtudio & ingenio, quàm nos, præſtantiores, hi fortaſſe artem picturæ perfectam atq; abſolutam reddent.

FINIS.

ERRATA.

Fol 13 lin. 22 lege aſſeret. 24. 7 audiant 46 3 ſi Phydiæ 48 16 cõmendatum 50 19 Alij 40 dies habent 64 quot 69 philoſophum. 72 1 pugilum 80. 15 lege caput ut cuiq; plus. Lege etiam ubiq; parellelos pro parellelos

INDEX OMNIVM EORVM,

quæ in hisce tribus Libris notatu digna usa sunt diligentissimus

A.

Accidentia 32
Affectiones. 80
Aglaophon pictor simplici colore delectatus pag 89
Agesilaum uetuisse imaginem suam pingi 45
Albi coloris us. 93
Ad Alexandri imaginem picturam quidam trepidasse. 44
Alexander pictor Pompey porticũ pinxit. 113
Alexander Seuerus Imp. pingendi studiosiss. 50
Angulus quid. 7
Angulorum tria genera pag. ibidem
Antigonũ de pictura scripsisse 48
Antiphilus gigantis corpus pag 28
Autor magis clarè quàm compte loqui uolut. pag 42
Apelles quomodo Antigonus faciẽ pinxerit 76
Apellem ad Perseum de pictura cõscripsisse 48
Apellem posit tabulã de picturam laudasse 117
Apelles lineis se exercuit pag 55
Areola 63
Aristides Thebanus 49
Aristides Thebanus Apelli prope æqualis 78
Asclepiodorus uelocissimus omnium pingendo fuisse 112
Auaritiã aduersum esse

b 5 lauda

Laudi & uirtuti 53
Aurelium deas solum pu-
xisse 114
Auri usus in pictura 97

B

Basis quid 14
Benuolentiam artifi-
ci plurimũ conferre ad
laudem 110
Brachiorum motus 83
Bucephalus Alexandri
equus C 86
Calumnie pictura 102
Canalides sculptor, pag. 110
Camaleon animal 15
Capillorum septem mo-
tus 86
Castor & Pollux quomo-
do olim picti 71
Cassander unus ex Ale-
xandri ducibus 44
Cesius color 20
Centrica linea 6
Centrici positus 17
Cinereus color 20
Circũscriptio picturæ 55
Circulus 6
Circularis linea 6
Circulares superficies 63
Cleantes inuentor pictu-
re artis 47
Cleopatra unionẽs Ace-
to colliquauit 94
Colores duos in rerũ na-
tura integros quosdam
asserere 20
Colorũ uaria genera ib.
Colorũ species septẽ 19
Colores à luminibus ua-
riari 18
Colorum genera cuncta
tione adhibenda 95
Colorum genera 88
Colorum alteratores 2
Cõpositio in pictura 60
Compositio 40
Compositio quid 64
Collineares superficies pag. 26

Cælestis

Cæleſtis color 20
Corpus quãdo uuere dicatur 70
Corporũ compoſitio 72
Corporum motus 82

D.

Demetrius philoſophus de picturæ 48
Demetrius Valerius Phanoſtrati filius 50
Demetrio pictori quid defuerit 106
Demon pictor 69
Demonis laus in pictura pag. 78
Diameter circuli 6
Diameter apud Mathematicos 39
Diſcendi gradus in picturæ à natura petendos pag. 104
Dionyſium pictorem ſolum hominem potuiſſe pingere 113
Diſcendus ſemper 24

E

Eraclidẽ pingendis nubibus claruiſſe 113
Etruſci pingendi arte ſolertiſſimi 48
Euphranor Iſthmius 48
Euphranorem pictorem in Heroum dignitate elaborandi clariſſe 114
Euphranoris laus in arte pingendi 77
Euphranorum de coloribus ſcripſiſſe 95
Euridi pulchritudo 32
Exodus tribus adoleſcentulis impoſuit nomina 103

F

Fabius pictor 50
Facies uenuſta 65
Fimbria 5
Feminæ olim pingendi artem edoctæ 52
Fœminarum forma 85

Geometria

Geometria pictori minime neglegenda 101
Giottus Etruscus pictor pag. H 86
Hercules proceritas 28
Historia summi pictoris opus 112
Historia nouem aut decem personis peragi potest 75
Historiæ pictura 73
Historiæ partes 64
Homerus quomodo Vlyssem naufragum describat 76
I
Imitatio in pictura qualis esse debeat 110
Intercisionis partes 25
Intercisio quid 56
L
Linea recta 6
Linea quid 4
Linea perpẽdiculares 38
Luminum ratio in picturæ reiiciendæ 89 & 98
Luminum uis 22
M
Marci Varronis sententia pingendi artem nouerat 52
Magnitudinis ratio habenda est 67
L. Manilius pictor 49
Manuum motus 83
Marcelli uictoriæ ex Syracusa 48
Meleagri defuncti historia 69
Membrorum compositio 66
Metrodori pictura claruisse 50
Mutuum descriptio 81
Mundi septem itinera pag. 81
Musæ nouem in gemma Pyrrhi N 52
Narcissum picturæ inuentorẽ fuisse 47

Nemus picta 80
Naturam picturæ oblectari 52
Nero pingendi studiosissimus 50
Nicias Atheniensis pictor 113
Nicias pictor Atheniensis 89
Nympharum picturæ 96

O

Oculorum numera 13
Ora 5
Operis partes quæ 65
Orizon P 5
Pacuuius poeta Herculem pinxit 50
Pacuuius Enuij poëtæ nepos ex filia 50
Pamphilus antiquissimus pictor 101
Parrhasius pictor 55
Pericles longum habuisse caput 76
Pes hominis 62
Phæthon quatuor equis uectus, in anulo sculptus 109
Philocles Aegyptius picturæ inuentor 47
Pictor optimus 42
Pybdias pictor 46
Pictor optimus 42
Pictor sit doctus in omnibus liberalibus artibus
Picturæ lepor 89 (100
Pictura & sculptura cognatæ res 50
Pictor quid de coloribus scire debeat 70
Picturam e Græcia in Italiam uenisse 48
Pictores uitia ut regum corporibus solitos fuisse emendare 76
Picturæ à quibus profectæ 48
Pictores priscos ad solem umbras circũscripsisse pag 47

Pictores

Radij medij 15
Radij an ab oculo erumpant 10
Radij intercepti & flexi pag. 26
Radiorum species tres 11

S.

Sculptura & pictura res cognatæ 56
Seruionem pictorẽ nequuisse hominem pingere 113
Specula usus in pictura pag. 92
Serui pingere interdictum 51
Signum quid 4
Suetonius prætorius pictor 50
Socrates pictura clarus esse 50
Species in componendis membris spectanda 70
Sphæra quid 18
Statuarũ multitudo paucis diebus absoluta pag. 50
Superficiei planæ et concauæ comparatio 59
Superficies quid 5
Superficierum varia genera 20
Superficies distare inter se 20
Symmetria membrorum pag. 68
Superis quomodo conuenimus 45

T

Tabulæ picturæ incredibili precio venditæ. pag. 49
Timanthes Cyclopẽ dormientem pinxisse 34

FINIS.

Pictura de Aegyptijs in Græcũ translata 47
Picturæ rudimenta 42
Pictoris officium 99
Picturã tria perficere 55
Picturam in tres partes diuidi posse 54
Pictura quid cõferat 45
Picturæ utilitas 44
Picturæ miracula 37
Phydiam in deorum maiestate demonstranda claruisse 114
Phydiam Iouem pinxisse pag 45
Phydiam ab Homero didicisse 104
Pingendi ars olim summa laus 51
Pingendi ars 34
Pingere quid 47
Pingendi quæ potissimũ sint 79
Picturæ honestas 47
Pyrrhũ philosophũ pictura excelluisse 50
Poetæ multa communia habere cũ pictoribus 102
Principis & historiæ cõparatio 74
Prothogenẽ nescisse manum à tabula amouere pag 116
Prothogenes cum Apelle certasse 55
Pulchritudo in picturis res grata 106
Punctus centricus 35
Punctum quid 4
Pyramis quid 14

Q

Quantitas quid 11
Quantitates quot in superficie 12
Quantitatum non æque distantium ratio 30
Qualitas in superficie 5

R
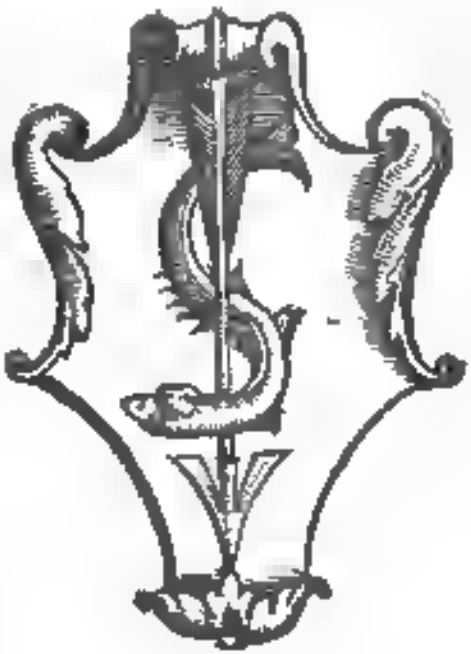
Radius centricus 18
Radiorũ differentia pag. 10.